

A tanulók önálló munkájának néhány lehetősége az

általános iskolai történelemtanításban

/bölcsezdoktori értekezés/

Készítette: Dr. Makk Ferencné

S Z E G E D

1976

I. A DOLGOZAT CÉLJA ÉS A KUTATÁS MÓDSZERE

A történelem-állampolgári ismeretek céljai között az új tanterv-tervezetben a következőket olvashatjuk: "A történelem-állampolgári ismeretek tantárgyának olyan állampolgárokat kell nevelnie, akik felnőve tudnak és akarnak a társadalomért munkálkodni: aktív és tudatos résztvevői az anyagi és szellemi javak termelésének, valamint a társadalmi-politikai életnek; művelt emberek, akik a kor színvonalán képesek önállóan felhasználni és továbbfejleszteni a társadalom nyújtotta anyagi, kulturális és politikai lehetőségeket." Éppen ezért a következő feladatot jelöli meg: "Korunkban - a tudomány, a technika és a társadalom rohamos fejlődésének korszakában - céljaink eléréséhez a múlt és a jelen legfontosabb történelmi, társadalmi és állampolgári ismereteinek feldolgozása, tartós emlékezetbe vésése és alkalmazása egymagában már nem elegendő. A tanulók csak úgy válhatnak a társadalom aktív tagjaivá, ha felkészítjük őket arra, hogy felnőve képesek legyenek az aktuális politikai események, a történelmi-társadalmi ismereteik és műveltségük önálló továbbfejlesztésére. Ezért a történelem és állampolgári ismeretek tanításának tudatosan formálnia kell a különböző források-

ból származó információk megszervezésének, feldolgozásának és alkalmazásának készségeit és egyben azt is el kell érnie, hogy a tanulók képesek legyenek megfelelő formában kifejezni, másokkal is közölni a társadalmi kérdésekre vonatkozó ismereteiket, gondolataikat, véleményüket." Ugy kell tehát oktatnunk és nevelnünk, hogy a végeredmény a fent megjelölt cél legyen; vagyis olyan emberek, akik önállóan képesek ismeretszerzésre, ezeket alkotó módon használni tudják, s ugyanakkor társadalmunkért aktívan munkálkodók. A fentiekből következik, hogy napjainkban egyre inkább a "nevelő iskola" lesz a megvalósítandó eszmény, melyben a nevelés és az oktatás egymásmellettisége jellemző, anélkül, hogy a kettő között fontossági, elsőbbségi sorrendet alakítanánk ki. Ez a tény feltétlenül előtérbe helyezi azokat a formákat, módszereket az oktatás folyamatában, melyek mind nagyobb teret engednek a tanulói önállóságnak, aktivitásnak, s ugyanakkor jelentős szerepet töltenek be a közösségi ember formálásában is.

Mi teszi időszerűvé e módszerekkel való foglalkozást? - A tudományos és a technikai forradalom kora az ismeretek és eredmények egyre sokasodó tömegével áraszt el bennünket. Ez alól az iskola, az iskolai oktatás sem kivétel. Elképzelhetetlen viszont az

ujabb és újabb tudományos eredmények beépítése a tanulók által elsajátításra kerülő tananyagba. Ez az oktatás egyetlen szintjére sem lehet jellemző, különösen nem az elsőfoku oktatásban, az általános iskolában. - A tananyagcsökkentés, illetve a tankönyv anyagának -- az új tanterv szerint -- törzsanyagra és kiegészítő anyagra való bontása éppen a tanulók által csak reprodukálást kívánó ismereteket csökkenti. Ez csak látszólag mond ellent a fenti megállapításnak, hiszen szoros összefüggésben van azzal a napjainkban végbemenő folyamattal, amely a tudomány termelőerővé válását kell, hogy eredményezze. Vagyis a reprodukтив tevékenységgel szemben, amely ugyan nélkülözhetetlen, minden területen a produktiv tevékenység kell, hogy nagyobb teret kapjon, így az iskolai oktatásban is.

- Az iskolai oktatómunkának -- a fentiekből fakadóan -- egyik feladata, hogy az előzőekben indokolt célok elérése érdekében minél hatékonyabb eljárásokat, módszereket alakítson ki önmaga számára.

- A nevelőmunkában is olyan eljárásokat, módszereket kell kialakítanunk, illetve előnyben részesítenünk, amelyek különösen alkalmasak arra, hogy segítségével a közösségi életben sokoldalú, kezdeményező, alkotó személyiséget tudjunk nevelni. Ez segítheti

elő a "nevelő iskola" eszménye megvalósítását a gyakorlatban.

Az ismeretek tanulókhöz való eljutásának eszköze az oktatási módszerek rendszere. "A módszerek a folyamat egy-egy adott pontján alkalmazott speciális eljárások, amelyekkel a didaktikai feladatokat megvalósítjuk, s amelyek lehetővé teszik, hogy tanulóink ismereteket, jártasságokat, készségeket szerezzenek, képességeiket rendszeresen fejlesszék."¹ Mivel a módszer az egész folyamat részét képezi, kiemelése csak esetleges lehet. Nem általában a módszerekről kívánunk beszélni, nem is a történelemtanítás módszertanáról, hanem azon belül arról a néhány módszerről, mely véleményünk szerint különösen alkalmas elősegíteni a fentebb megjelölt célok elérését. Még pontosabbá tehetjük a témamegjelölést: a tanítás és a tanulás együttes közös tevékenységéből a tanulók részéről történő munkavégzés bemutatása a célunk, s nem kívánjuk elemezni ebben a folyamatban a tanár szerepét, sem pedig a tanítás didaktikai feladatok megszabta egyéb tevékenységi formáit. Különösen fontosnak tartjuk ezeknek az eljárásoknak a történelemtanításban való alkalmazását, hiszen a tárgy tartalma -- a tömegek, a nép, a történelmi személyiségek aktív történelemformáló szerepe --, valamint egyik feladata -- a dialektikus

materialista történelemszemlélet, a marxizmus-leninizmus eszméin alapuló tudományos világnézet kialakítása -- ellentmondásba kerülne az órán passzív tétlenségre kényszerített tanulókkal. A történelemtanítás számára -- a tanórán s azon kívül is -- sok-sok lehetőség kínálkozik az önálló, gondolkodó emberek nevelésére. Ezek közül a lehetőségek közül néhányat kívánunk bemutatni és elemezni, melyeket a gyakorlat igazolt, s munkánkat eredményesebbé tette.

I. A tanítási órán alkalmazott eljárások közül elemezzük:

1. a tanulói kiselőadásokat,
2. a munkalapokat,
3. egyes tankönyvi részek tanulók által történő feldolgozását adott kérdések alapján,
4. a csoportmunkát.

II. A tanítási órán kívül felhasznált módok közül bemutatjuk:

1. a versenyfeladatok adását,
2. a tanulók szertárfejlesztő munkáját gyűjtés, illetve manuális tevékenységük alapján.

A felsorolt eljárásokkal a szakirodalom is foglalkozik, természetesen nem egyforma terjedelemmel. Legtöbb ismeretet a csoportmunkáról kapunk, különösen Buzás László munkáját forgathatjuk hasznosan. Se-

gitséget ad a gyakorló tanároknak Sári Gusztáv könyve a szövegfeldolgozásokról. Ami kevés: a konkrét példák feldolgozása egy-egy munkaformánál. /Az egyéb szaktárgyak szakirodalma gazdagabb e téren: pl. irodalom, nyelvtan/. Így a dolgozatnak éppen ez az egyik célja: a tanári gyakorlat során alkalmazott feladatokat összegyűjtve ötleteket adjon hatékonyabb, szemléletesebb történelem órák tartásához.

Legfőbb kutatási módszerünk ennek megfelelően a pedagógiai tapasztalat elemzése. Ezt egészítette ki néhány egyéb eljárás: interju, írásos ankét, szociometria, attitűdvizsgálat. Hangsúlyozzuk azonban ezek kimondottan kiegészítő szerepét. Fő eljárásunk tehát a minőségi elemzés. Ennek oka, hogy a gyakorló pedagógus viszonylag kevés számú tanulóval foglalkozik, és nincs módja több kutató bevonására a munkába, így a kvantitatív elemzés lehetősége korlátozott. Meggyőződésünk azonban, hogy a pedagógiai folyamat kvalitatív elemzése -- noha többnyire nem eléggé bizonyítható erejű tényeket tár fel -- hasznos lehet mind a napi iskolai gyakorlat, mind az elméleti kutatások számára.

Elemzésünk elsősorban a 7. és 8. osztályos tananyaghoz kapcsolódik. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az 5. és a 6. osztályban nem alkalmazhatunk

hasznos módszereket a történelemtanításban. Fontos előrebocsátani továbbá egyrészt azt, hogy nemcsak a megjelölt, illetve feldolgozott egységek alkalmasak eme eljárásokkal történő feldolgozásra, másrészt azt, hogy ezek az egységek is feldolgozhatók másképpen is. Hiszen jónéhány, általunk is fontosnak és hatékonynak tartott eljárásról nem esik szó: az oktatási programokról, a televíziós órákról, az algoritmusok alkalmazásáról, oktatófilmek felhasználásáról; nem beszélünk a szakkörök, muzeumok, levéltárak stb. lehetőségeiről, melyek révén ugyancsak gondolkodó, önállóan alkotó ember nevelhető. Sok tényező befolyásolja az éppen alkalmazott eljárás kiválasztását -- a nevelési cél, a tanítás tartalma, didaktikai feladatait, a tanulók életkora, fejlettségi foka, az egyes tantárgyak eltérő sajátosságai, a nevelő személyisége, személyes adottságai, lehetőségei², de nagyon lényegesnek tartjuk, hogy -- bármilyen eljárást követünk is -- ez mindig előre megtervezett legyen.

Ily módon pl. a 8. osztályban a következőképpen alakulhat egy tanév vonatkozásában a tanulók önálló munkája.

1-5. óra: Év eleji ismételtes

I/1. -

2. -

3. Kiselőadás: Hogyan lett Lenin forradalmár?

4. Csoportmunka: A munkásosztály első forradalma Oroszországban.
5. Kiselőadás: A munkások helyzete a XX. század elején.

A parasztság helyzete a XX. század elején.

A "vérvörös csütörtök".

6. Kiselőadás: A szarajevói merénylet.
7. Kiselőadás: Katonák a fronton.

II/ 8. -

9. Kiselőadás: A Téli Palota ostroma.
10. -
11. Kiselőadás: A magyar internacionalisták az orosz forradalmi harcokban.
12. Kiselőadás: Lenin halála.
13. -

III/14. Csoportmunka: Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom hazánkban.

Önálló munka is lehetséges az óra első részében.

15. Önálló munka: A KMP programjának elemzése.
Kiselőadás: Kun Béla.
16. -
17. Önálló munka: Mit adott a Tanácsköztársaság a gyermekeknek és az ifjúságnak?

18. Kiselőadás: Stromfeld Aurél.
19. Kiselőadás: Szamuely moszkvában.
- IV/ 20. Kiselőadás: Horthy Miklós.
21. Csoportmunka: Az ellenforradalmi rendszer megszilárdítása.
22. Önálló munka: A dolgozó nép helyzete az ellenforradalmi rendszerben.
23. -
24. -
25. -
26. Önálló munka: Az iskoláztatás a Tanácsköztársaság idején, az ellenforradalmi rendszer idején és ma.
- Kiselőadások: Derkovits Gyula.
Bartók Béla és Kodály Zoltán.
Hogyan hatott az ellenforradalmi rendszer költőinkre, íróinkra?
- V/ 27. Csoportmunka: A háborús tüzfészek és a benemavatkozási politika.
- Kiselőadás: Zalka Máté a spanyol polgárháboruban. A gleiwitzi eset.
28. Önálló munka: Mit jelent a háború?
- Kiselőadás: A leningrádi blokád.
29. Kiselőadások: Ságvári Endre, Rózsa Ferenc, Schönherz Zoltán.

30. Csoportmunka: Az ellenállási mozgalmak.

31. Kiselőadás: A második front megnyitása.

Hirosima, Nagaszaki.

32. -

Összefoglalás: Csoportmunka /A II. világháboru
kora./

VI/ 33. -

34. Csoportmunka: A gyarmati rendszer bomlása.

35. -

36. Önálló munka: A tudományok fejlődése.

Kiselőadás: A világűr meghódítása.

37. -

VII/ 38. Önálló munka: A föld probléma megoldásának
összehasonlítása /1848; 1919; 1921, 1945/.

39. -

40. Kiselőadás: Kik voltak, mit akartak?

41. -

42. -

43. Önálló munka: A Munka Törvénykönyve egyes
részei.

44. -

45. -

46. -

Összefoglalás: Csoportmunka /Népi demokráciánk
fejlődése, a szocialista állam kialakulása ha-
zánkban./.

Ilyenképpen összesen mintegy 33 egység feldolgozásakor alkalmazhatunk olyan eljárásokat, amelyek fokozzák a tanulók egyéni és közösségi aktivitását a tanórán végzendő munka folyamatában. Ezek között szám szerint dominál a kiselőadás /16 alkalommal, esetenként több kiselőadást is tartanak a tanulók/, önálló munkát és csoportfoglalkozást együttesen körülbelül annyiszor tartunk, mint kiselőadást /9-9 alkalommal/, az elemzésben mégis legalaposabban a csoportmunka problémáival foglalkozunk, mert egyrészt ezt tartjuk az egyik leghatékonyabb eljárásnak, másrészt ennek szervezése jóval több és nehezebb pedagógiai feladat megoldását kívánja a tanártól, mint a többi forma.

II. A TANITÁSI ÓRÁN ALKALMAZOTT AKTIVIZÁLÓ

ELJÁRÁSOK

1. Tanulói kiselőadások

Egy-egy tanuló által készített rövid, tömör beszámoló, mely a tanítási anyag valamely részéhez logikailag kapcsolódva színesebbé, érthetőbbé teszi annak megértését. Elkészítése a tanulók otthoni munkáját kívánja meg, melyhez segítségként szempontokat adunk, és megjelöljük a felhasználható irodalmat. A tanulók egy része önállóan is képes forrást keresni. Fontosnak tartjuk, hogy a kiselőadás terjedelmét mindenkor meghatározzuk: ez kb. 1 oldal, időtartamát tekintve kb. 3 perc. Egy-egy órán 1-2 kiselőadás hangozhat el, kivétel ez alól egyes munkalapok kitöltésével induló óra, melyek megbeszélési részéhez több rövid kiselőadást beiktathatunk.

A tanulók szempontjából ez az legönállóbb munkaforma: a szempont és a terjedelem köti, de az már teljesen tőle függ, hogy ezek figyelembevételével hogyan használja a forrást. Több éves tapasztalatunk alapján mondhatjuk, hogy a többletmunka ellenére is kedvelt forma a tanulók között. Jellemző, hogy kezdetben csak a történelem iránt jobban érdeklődők és a jobb képességűek vállallják, később egyre több a jelentkező. mindenkor értékelni és jutalmazni kell -- minőségétől függően -- az effajta munkavállalást.

Feltétlenül fontos, hogy az osztály ne csupán passzív hallgatója legyen: elhangzása előtt mindig adjunk konkrét megfigyelési szempontot -- mely a tárgyalat anyaghoz is kapcsolódik --, melyet utána megbeszélünk.

Mi a pedagógiai értéke ennek a formának?

A tanulók részéről:

- önálló munkát végez,
- megtanulja a lényeg kiemelését,
- fogalmazási készsége, kifejezőkészsége fejlődik,
- előadói készsége fejlődik /az utóbbi években egyre gyakrabban tapasztalható a szabad előadás a tanulók részéről, vázlat alapján sőt igen gyakran anélkül!/,
- az előbbi nyomán bővül a szókincse,
- azok a tanulók, akik ilyen jellegű munkát vállalnak, más esetekben is sokkal bátrabban mernek véleményüket nyilvánítani.

Az oktatási folyamatban:

- változatosabbá, színesebbé teszi az órát,
- értékesen kiegészítheti a törzsanyagot.

A nevelésben:

- ha körültekintően alkalmazzuk, a tanuló személyiségének formálásában pozitív hatása lehet /pl. bátrabban nyilatkozik, határozottabb, stb./,

- történelmi személyiségek életrajzának bemutatásával a marxista történetfelfogás formálása: nagy egyéniségek szerepe a történelmi folyamatban,
- a tanulók jellemének formálásában, példaképek választásában lehet szerepe. /Történelemtanításunknak amúgy is komoly fogyatéka, hogy nem foglalkozik kellőképpen a történelmi személyiségek életszerű bemutatásával; ezáltal ritkán kerül sor példák állítására az erre egyébként rendkívül fogékony általános iskolai tanulók számára./

Esetleges hátránya:

- nem közösségi munkát végez a tanuló, ezt érezteti is a többiekkel,
- tulságosan előtérbe kerül egy tanuló személyisége.

Feltétlenül figyelniünk kell, hogy a jelentkezők mindegyike sorra kerüljön, ne mindig ugyanazok szerepeljenek, s a több ki-előadást tartók tudásáról egyéb formákban is ismereteket szerezzünk.

Nagyon sok lehetőség kínálkozik erre a tanítás folyamán. Csak példákkal szolgálhatunk erre, melyekből mindenkor az óra didaktikai, nevelési célkitűzéseinek megfelelően, mértékkel kell válogatnunk.

7. osztályban:³

1.⁴ Cronwell Olivér.

5. Robespierre.
6. Napóleon. A "népek csatája".
7. James Watt és a gőzgép.
9. Könyvismertetés /Dickens valamelyik könyvéből
részlet/.
11. II. József és a felvilágosodás.
14. Martinovics Ignác. Kazinczy Ferenc.
16. Széchenyi István.
18. Kossuth Lajos.
19. Táncsics Mihály.
24. A pákozdi csata.
25. Bem.
27. A világosi fegyverletétel.
33. Edison.
35. Hogyan szerezték a rabszolgákat?
Hogyan jutnak el a rabszolgák Afrikától Amerikáig?
36. Simon Bolivar szerepe a dél-amerikai független-
ségi harcokban.
37. Ellenállás tétlenül.
41. Frankel Leó.
42. Szántó Kovács János.
44. Mi tetszett neked Budapesten?
45. Jedlik Ányos, Eötvös Lőránd, Munkács Mihály,
Erkel Ferenc, Liszt Ferenc stb.
8. osztályban:⁵
- 3.⁶ Hogyan lett Lenin forradalmár?

5. A "vérvörös csütörtök".
6. A szarajevói merénylet.
7. Katonák a fronton.
9. A Téli Palota ostroma.
11. A magyar internacionalisták a forradalmi harcokban.
12. Lenin halála.
15. Kun Béla.
18. Stromfeld Aurél.
19. Szamuely Moszkvában.
20. Horthy Miklós.
26. Derkovits képei és az ellenforradalmi rendszer.
Hogyan fogadták Bartók Béla és Kodály Zoltán
zenéjét?
27. Zalka Máté a spanyol polgárháborúban.
A gleiwitzi eset.
28. A leningrádi blokád.
29. Schönherz Zoltán, Rózsa Ferenc, Ságvári Endre.
30. A haláltáborok.
31. Hiroshima. Partraszállás.
36. A szovjet ürrepülés útja.
Az amerikai ürrepülés útja.
40. Kik voltak, mit akartak /1956/.

Ügyes, logikus, érdekes kis írások ezek, melyek értékesen egészítik ki a tankönyvek szükségességét, ugyanakkor lehetőséget nyújtanak a tanulóknak az ön-

álló munkára, ha néha ez csak a lexikonok fellapozására irányul is. Bizonyításul néhány részlet a 7. és 8. osztályos gyerekek munkájából. Van olyan gyerek, aki személyes élményét szeretné továbbítani társainak, továbbadva azt az érzést, melyet a látottak ébresztettek benne. A budavári palotáról és a Nemzeti Galériáról szóló kiselőadásból: "...Belépve a Nemzeti Galéria főkapuján tágas előcsarnokba érünk. Szinte földbegyökerezett a lábam, annyira csodálatosan szép volt a belső kiképzés. A padló vörös márványból, az oszlopsorok fehér márványból. Gyönyörű szobrokkal volt díszítve, legszebb volt Stróbl Alajos Anyánk című szobra. Ez a szobor támlás karosszékben ülő idős asszonyt ábrázol, aki az ülésben tartott nyitott könyvön pihenteti kezét, és éppen felfigyel az olvasásból. Alig észrevehető halvány mosoly csillan meg a szemén. ...Annyi sok a látnivaló, hogy rövid volt az az egy délelőtt, feltétlen elme-nyek többször is megnézni, de az biztos, hogy felejtetetlen emlékem marad ez az első kirándulásom a művészet perkeiben." /Z. Zs. 8. o. tanuló./

Érdekesen egészítette ki a szarajevói merényletről szóló kiselőadásával az órát egy nyolcadik osztályos tanuló: "Ferenc Ferdinánd főherceg, az osztrák és a magyar trón örököse 1914 júniusában Bosznia-Hercegovina fővárosába, Szarajevóba utazott. Lá-

toztatásának célja az Osztrák-Magyar Monarchia ott állomásozó csapatainak megtekintése volt, ekkor ott egy hadgyakorlatot tartottak. Bosznia-Hercegovina, amely ma Jugoszlávia egyik tagállama, abban az időben a monarchia része volt. Lakorai szerbül beszélnek és Szerbiának régi törekvése volt, hogy ezt a területet megszerezze. Szerbiában a főherceg látogatását provokációnak fogták fel, és a főherceg személye különben is szálka volt a különböző szerb nacionalista szervezetek szemében. Ferenc Ferdinánd ugyanis azt tervezte, hogy ha majd uralkodó lesz, a monarchiában élő szláv népeknek önkormányzatot fog biztosítani, sőt arra gondolt, hogy Horvátországból, Dalmáciából, Szlovéniából és Bosznia-Hercegovinából egy külön délszláv államot alapít, amelynek szintén ő lesz az uralkodója. Miután Szerbia ugyanezen területek megszerzésére törekedett, azokat egyesítve egy nagy délszláv államot akart létrehozni, így a trónörökös ezen terv megvalósításának akadálya lett volna, ha később uralkodó lesz. Ezért a Fekete Kéz elnevezésű szerb nacionalista szervezet elhatározta, hogy megöli a trónörökösöt. A merényleg végrehajtására jó alkalmat szolgáltatott a trónörökös látogatása. Junius 28-án a merénylők bombát hajítottak a trónörökös autójára, a bomba azonban célt tévesz-

tett, és a főherceg kíséretéhez tartozó másik autót találta el, az abban ülők közül ketten megsebesültek. A sebesülteket a szarajevói osztrák katonakórházba vitték, a trónörökös pedig a városházára hajtott, és később autón a kórházba indult a sebesültek meglátogatására. Ekkor az egyik utcasarkon egy Gavriló Princip nevű szerb középiskolás diák, aki Belgrádból érkezett szarajevóba, két revolverlövéssel megölte a főherceget és a vele utazó feleségét. Ez a merénylet szolgált aztán ürügyül az első világháború kirobbantására. A merénylőket egyébként elfogták, perüket 1914. október 12-én kezdte meg a szarajevói törvényszék; hat merénylőt halálra ítélték, Gavriló Principet pedig, mivel még nem volt husz éves, husz évi várfigságra ítélték egy másik fiatalokorú társával együtt." /N. K. 3. o. tanuló./

A tankönyvben ezzel a résszel a következő sorok foglalkoznak: "Amikor Ferenc Ferdinándot, a Monarchia trónörökösét és feleségét 1914. június 28-án Szarajevóban egy szerb diák megölte, a németek biztatására a Monarchia egy hónap múlva, július 28-án hadat üzent Szerbiának."

A fenti tömörön, lényegretörően megfogalmazott részt bőviti, színezi a kiselőadás új -- de egyáltalán nem felesleges -- ismeretek hozzáadásával:

- Bosznia-Hercegovina státusa akkor és ma, Szarajevó,
- Szerbia célja a területtel,
- Ferenc Ferdinánd tervei,
- szerb nacionalista szervezet: a Fekete Kéz,
- a merénylet körülményei, a merénylet,
- a per. Mindezt nem bőbeszédűen, mégis érdekesen foglalta össze, rámutatva apróságnak tűnő, de a tanulók tájékozódását elősegítő problémákra. Pl.: Bosznia-Hercegovina lakói szerbül beszélnek. /Gondoljunk arra a felmérésre, melyeknek során -- nem általános iskoláskorú -- tanulóktól aziránt érdeklődtek, hogy a székelyek milyen nyelven beszélnek; a többség nem tudott rá válaszolni./ Ezek az ismeretek a mai Jugoszláviáról való tudásukat is szélesítik. Feltétlenül úgy ítéljük meg, hogy a kiselőadás elhangzása hasznos volt azon az órán.

Világosabban láthatták a tanulók Horthy Miklós szerepét is a magyar történelemben a róla szóló kiselőadás meghallgatása után:

"Horthy Miklós /1868-1957/: az 1919-i ellenforradalom egyik vezető alakja, az ellenforradalmi-fasiszta rendszer idején Magyarország kormányzója /1920-44/. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében tengerésztiszt, 1904-től 1914-ig I. Ferenc József szárnysegéde,

az I. világháboruban ellentengernagy, a hadiflotta utolsó parancsnoka volt. 1918 februárjában vérbefojtotta a matrózok cattarói felkelését. A Magyar Tanácsköztársaság ellen szervezekedő ellenforradalmárok egyik vezetője, a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyminisztere. Tiszti századokból, csendőrökből szervezte a "nemzetinek" nevezett hadsereget, amelynek élén 1919. november 16-án bevonult a román megszállóktól kiűritett Budapestre. Mint "fővezér" ő irányította az 1919-21 között tomboló fehérterrort, és támogatta a tiszti különítmények vérengzését /Siófok, Orgovány, Izsák, Kecskemét, stb./. 1920. március 1-én a parlamentbe behatolt fegyveres tisztek támogatásával kormányzóvá választatta meg magát.

IV. /Habsburg/ Károly visszatérését a trónra -- az imperialista hatalmak kívánságának megfelelően -- kétizben, végül is fegyveres erővel akadályozta meg. Kormányzósága alatt a nagybirtokosok és nagytőkések legreakciósabb köreinek uralmát képviselte. Bel- és külpolitikáját egyaránt a magyar munkásosztály és a parasztság s a Szovjetunió iránti gyűlölete határozta meg. A haladó mozgalmak, elsősorban a kommunisták kegyetlen üldözése, a fasiszta jellegű rendszabályok sorozata, a külpolitikában a fasiszta hatalmakhoz való csatlakozás szorosan összefonódik Horthy

személyével." /A. S. 3. o. tanuló./

2. Munkalapok

Az alábbi formákban -- a szakirodalomból is ez derül ki -- a tanítás során elég ritkán alkalmazott módszer. Lényegében szempontokat adunk -- táblázat formájában -- az anyag lényeges ismeretei kiemeléséhez, illetve rendszerbe foglalásához. Ott célszerű alkalmazni, ahol elég sok tényanyagot tartalmaz a tanítási egység, s ezek megjegyzése a tanulók által rendszerbe foglalva könnyebbé válik. Egyes olvasmányok szintén indokolttá teszik alkalmazását, hiszen ezekkel a részekkel a tanulók otthon igen keveset vagy egyáltalán semmit sem foglalkoznak. Igazi oktató, nevelő hatását csak akkor érzük el, ha a táblázatok kitöltésére viszonylag kevés időt fordítunk -- 8-10 perc --, s a megbeszélést előre kiadott kiselőadásokkal, diapozitívekkel, esetenként hangplemezzel színesítjük. Így a mechanikusan rendszerbe foglalt ismeret élővé válik, s a bevésés foka sokkal nagyobb lesz. Serítséret nyújt ez a forma a helyes tanulási módszer kialakításához is: megtanulják adott szövegből a lényegét kiemelni, s ezzel elejét vehetjük, illetve csökkenthetjük a még mindig előforduló verbalizmust: a tanítási egység szó szerinti visszaadását, valamint erősítjük a tankönyv

munkaeszköz jellegét.

Példák erre a munkaformára a 7. osztályban:

13. anyagrész:⁷ A tankönyv 63. oldalán lévő ábra alapján nevezd meg a jobbágyság szolgáltatásait!

Földesur	Vármegye	Egyház	Állam

18. anyagrész: A tankönyv 78-79. l. alapján válasszolj! Feladat Széchenyi és Kossuth összehasonlítása. Kiket akart megnyerni a polgári átalakulás ügye vezetőjéül?

Széchenyi:

Kossuth:

Kikkel együtt akarta végigvinni az átalakulást?

Széchenyi:

Kossuth:

Főleg a gazdasági élet mely ágát akarta fejleszteni?

Széchenyi:

Kossuth:

Milyen két feltétele van Kossuth szerint az érdekegyesítés megvalósításának?

Mi lett az eredménye a Védegylet megszervezésének?

Kik fogadták ellenszenvvel a Védegylet működését?

Melyik táborba tartozik a 40-es években?

Széchenyi:

Kossuth:

A második fejezet összefoglaló óráján -- Átmenet a feudalizmusból a kapitalizmusba Magyarországon --

a következő munkalapot töltötték ki a tanulók a tankönyv, az óravázlatok, saját ismereteik alapján:

1. Mi jellemző a politikai helyzetre?

a XVIII. században:

a XIX. század elején:

1825-48 között:

2. Mi jellemző a gazdasági életre?

a XVIII. században:

a reformkorban:

3. Milyen eseményekre került sor a következő országgyűléseken:

1825/27:

1832/36:

1843/44:

4. Széchenyi milyen területeken akar változást?

5. Mi jellemző Kossuth programjára?

6. Mi a legfőbb oka Széchenyi és Kossuth szembenállásának?

7. Milyen megoldási lehetőségek merültek fel a polgári átalakulás megteremtésére?

8. Mi jellemző a nemességre:

Miért akarja a reformokat?

Miért nem akarja?

33. anyagrész: A tankönyv 135-136. l. és a KTA⁸

18. l. alapján töltsd ki az alábbi táblázatot:

Alapanyag, ipar	Energia	Közleke- dés	Hírközlés

37. anyagrész: A tankönyv 158. l.: Állapítsd meg a magyar társadalmi osztályok viszonyát a Habsburg önkényuralomhoz:

Főpap- ság	Főne- mes- ség	Közne- mes- ség	Paraszság	Értelmiség

A IV. fejezet -- A kapitalizmus kibontakozása Magyarországon -- összefoglalása. A tanulók a táblázat kitöltéséhez a tankönyv vonatkozó részeit, ábrázolatokat egyaránt felhasználhatták.

	Politikai élet	Gazdasági élet	Társadalmi élet
	Kié a hatalom?	ipar mezőgazdaság	Társadalom:
1848-67.	Hogyan gyakorolja?	alapja:	Az egyes osztályok, rétegek jellemzése:
	Szakaszai:	gátja: jellemzői:	
1867.			
	Kié a hatalom?	alapja:	Társadalom:
1867 után	Hogyan gyakorolja?	gátja:	Uralkodó osztályok:
		Jellemzői:	Elnyomott osztályok:
			Megoldatlan problémák:

Ebben a formában a munkalapok 8. osztályban kevésbé alkalmazhatók.⁹ Feltétlenül olyan formát készítünk, mely a tanulók gondolkodását igényli és fejleszti. Például a tankönyv 27. anyagrészénél magnetofon szalag¹⁰ hallgatása nyomán a következő munkalapot tölthetik ki:

Kérdések:	Anglia	Francia- ország	Szovjet- unió	Német- ország	Olasz- ország
-----------	--------	--------------------	------------------	------------------	------------------

Magatartásuk
a spanyol pol-
gárháboruban:

Kiket bátorí-
tott az angol-
francia poli-
tika?

Milyen esemé-
nyek mutatják
ezt?

Angolok, fran-
ciák miért
nem kötöttek
szövetséget a
SZU-val?

Szerinted he-
lyes volt-e,
hogy a SZU
megnemtámadási
szerződést írt
alá Német-
országgal!
Indokold meg!

3. Adott kérdések alapján bizonyos részek önálló fel- dolgozása a tankönyvből¹¹

A tanulók önálló munkája ebben a munkaformában -- a feladattól függően -- a tanóra 4-8 percére korlátozódik. Egyedül dolgoznak, s az egész osztály ugyanazzal a feladattal foglalkozik, vagy oszloponként más-más feladatot kapnak. Esetenkénti alkalmazása jó: elősegíti, hogy a tanulók megtanulják a lényeges és lényegtelen dolgok szétválasztását, s ez az otthoni helyes tanulási módszer kialakulását is lehetővé teszi, továbbá alkalmat ad a nevelőnek a gyengébb tanulók szerepeltetésére. A tankönyv munkaeszközzé válik, melynek használata természetes lesz számára.

"Tantárgytörténeti jelentőségű fordulat, hogy a tankönyv egyre inkább a szó szoros értelmében munkaeszközzé vált. Ez ... lehetőséget ad a tényleges tanulói önállóság kifejlesztésére."¹² Jellemző, hogy a gyengébb tanulók kedvelik ezt a munkaformát, a jobb tanulók túl könnyűnek találják: olvasottságukat, logikus gondolkodásmódjukat a frontális vagy egyéb feldolgozási formában hatékonyabbnak érzik. Alkalmas ez a forma a tanulók páros foglalkoztatására is. Ezzel lényegében már elősegítjük két tanuló egymáshoz való alkalmazkodását, s ez, valamint a köztük

létrejövő munkamegosztás már alapja lehet a csoport-
munkának is. Jelentős szerepet játszik ez a munkafor-
ma a tanulók gondolkodása fejlesztésében is. A mun-
ka során például a következő logikai műveleteket vég-
zik:

- tényeket kiemelnek,
- összehasonlítanak,
- bizonyítanak,
- összefüggéseket tárnak fel,
- egyéb területeken /saját életük, üzemlétoga-
tás, ujság ... stb./ szerzett ismereteiket
alkalmazzák stb. Ezeket a kérdések helyes ösz-
szeállításával és megfogalmazásával érhetjük el.

A 7. osztályban a következő feladatok adhatók:

5. anyagrész: A tankönyv 32-33. l.: A jakobinus u-
ralom mely intézkedései nyomán, s miért sikerült
megvédeni a forradalmi Franciaországot?
9. anyagrész: Tankönyv: 45. l.: Üzemlátogatás, tele-
vizió....:

Töltsd ki a táblázatot!

Kiket dolgoz-
tatnak a tőké-
sek a gyáraik-
ban? Miért?

Milyenek az
élet- és munka-
körülményeik?
Mi történik a
betegekkel?

Mi jellemző ma
a munkások
munka- és élet-
körülményeire?
Hogyan védik
egészségüket?

13. anyagrész: Az írásszefoglalásaként a következő feladat adható: A tankönyv 63. és 64. oldalán lévő két versrészlet alapján hasonlítsd össze a jobbágy és a földesur életét!
30. anyagrész: Feladat: A tankönyv 125. l.: A Tőke megírása:
1. Milyen módon dolgozott Marx a könyvében?
 2. Melyek a legfőbb gondolatai?
 3. Hol találkoztunk már ezekkel a gondolatokkal?
31. anyagrész: Feladat: Mik bizonyítják, hogy a kommun állama a többség érdekeit képviseli a kisebbséggel szemben? Tankönyv: 129. l.
41. anyagrész: Tankönyv: 169-170. l.:
1. Mi jellemző az önkényuralom időszakában a munkásmozgalomra?
Hasonlítsd össze a nyugat-európai munkásmozgalommal!
 2. Mi az első jelentősebb szervezkedésük a magyar munkásoknak?
Milyen kapcsolata van ennek a nemzetközi munkásmozgalommal?
 3. A munkások élet- és munkakörülményei alakulásából hogyan következik az osztályharc éleződése?

42. anyagrész: Tankönyv: 174-175. 1.:

1. mi jellemző a nagygazdák életére?
2. mi jellemző a közép- és kisparaszti életére?
3. Állapítsátok meg a nincstelonek rétegeit, valamint egy-egy réteghez kapcsolódó munkavégzést!

43. anyagrész: Tankönyv: 178-179. 1.:

1. mi jellemezte Kossuth tervét?
2. A horvátokkal való kiegyezést hasonlítsd össze az 1867-es kiegyezéssel!
3. A "nemzetiségi egyenjogúság" törvényét vedd össze az 1868-ban, a horvátokkal kötött kiegyezéssel!

8. osztályban:

14. anyagrész: Tankönyv: 66-67. 1.:

1. Gyűjtsétek össze milyen hasonló vonások vannak Magyarországon és Oroszország 1917 előtti fejlődésében?
2. Milyen hatással volt a magyar munkásokra az orosz forradalom?
3. Milyen mozgalmak irányították a munkások szervezkedését?

15. anyagrész: Tankönyv: 70. 1.: A KMP programjának elemzése:

1. Mely problémákat oldaná meg a program?

2. Milyen külpolitikai vonalat képvisel?

3. Mely osztályok érdekeit képviseli?

17. anyagrész: Tankönyv: 77-79. l.:

1. Milyen módon gondoskodtak a proletárgyerkek
egészségéről?

Vesd össze mai életeddél!

2. Hogyan változott meg az iskoláztatás?

Hasonlítsd össze a mai iskolarendszerrel!

3. A munkásfiatalok helyzetében milyen változás
történt?

Mit tudsz a mai szakmunkás tanulókról?

22. anyagrész: Tankönyv: 93-99. l.:

1. Milyen mértékű a foglalkoztatottság az iparban?

2. Milyen a munkások szociális helyzete?

3. Mi jellemző a parasztság életére?

26. anyagrész: Tankönyv: 114. l.:

Mi jellemző az iskolapolitikára:

a/ a Tanácsköztársaság idején?

b/ az ellenforradalmi rendszer alatt?

c/ ma, a ti életetekben?

28. anyagrész: Tankönyv: 123. l.:

1. Hogyan alakul át az élet a háttországban?

2. Mi volt jellemző a megszállt területekre?

3. Milyen volt a helyzet az ostromlott, harcoló
városokban?

36. anyagrész: Feladatai csoportmunka esetén is alkalmazhatók.

1. a/ Milyen új energia felhasználása jellemző korunkra?
b/ Milyen célokra lehet felhasználni? Példákkal igazold!
c/ Mi jellemző a mai korszerű ipari üzemekre? Láttál-e ilyen üzemet? Jellemezd!
d/ Mi jellemző a mai mezőgazdasági üzemekre?
2. a/ Milyen gazdasági szervezetbe tömörülnek az európai kapitalista országok?
b/ Mi a szerepe ennek az országok gazdasági életében?
c/ Milyen szervezet tagjai a szocialista országok? Mi a céljuk ezzel?
Magyarország helye a KGST-ben!
d/ Mi jellemző a kétféle gazdasági szervezet egymáshoz való viszonyára?
3. a/ Milyen eredmények születtek a világűr meghódításában?
b/ Mi a szerepe a holdkutatásnak?
c/ Milyen lehetőségeket kínál a jövő a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok kutatóinak?
d/ Mely politika érvényesüléséből következik ez utóbbi?

38. anyagrész: Tankönyv: 163-164. 1. ábrái, 96. 1.

ábrája:

1. Hasonlítsd össze a földprobléma megoldását 1848, 1919, 1921, 1945 vonatkozásában!
2. Hasonlítsd össze az államosításokat 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején és 1945 után!

43. anyagrész: Tankönyv: 178. 1.:

1. Milyen körülményekre kell figyelnünk munkavállaláskor?
2. Milyen körülmények között szűnik meg a munkaviszony?

A feladatok, kérdések is mutatják, hogy a munkaformának jelentős szerepe van abban is, hogy a tanulók a történelmi, társadalmi fejlődést egységes, összefüggő folyamatosságában lássák. Ezt egyrészt a tantárgyon belüli koncentráció alkalmazásával, másrészt a mai kor társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális problémáinak a tananyagba való bevonásával érhetjük el.

4. A csoportmunka

A csoportmunkáról általában

A tanulói aktivitás egyik leghatékonyabb és leg-
eredményesebb módja -- oktatási és nevelési szempont-
ból egyaránt -- a csoportmunka. Itt természetesen nem
a mindenáron és állandóan alkalmazható csoportmunká-
ról van szó. Megfelelő helyen, időben, a különböző
egyéb módszerek mellett -- és azokkal együtt -- az
osztály életkori sajátosságait, a tanítási egység lo-
gikai rendjét szem előtt tartva eredményesen alkal-
mazhatjuk.¹³ E tevékenység során tanulóink önállób-
bakká válnak, megtanulják meglévő ismereteiket alkotó
módon használni s melléjük újakat szerezni, s nem u-
tolsó sorban jelentős szerepet tölt be a csoportmun-
ka a tanulók közösségi emberre válásában.¹⁴

"... a közösség életének a következő mozzanatai ak-
názhatók ki elsősorban nevelési szempontból: a kö-
zösségi viszonyok közvetlen formáló hatásai, azaz
a gyermek közösségben elfoglalt helye és rangja; a
kollektívában kialakuló közös vélemények, ítéletek;
elkötelezettség vállalása, amelynek következetes vé-
gigvitelére és a magatartásban való érvényesítésére
a kollektíva készíti az egyént; végül, de nem utol-
só sorban a közösség sokoldalú tevékenysége, amely
a közös élmények biztosításával, a kölcsönös függé-

si, felelősségi és ellenőrzési viszonyok megteremtésével fejti ki elsősorban formáló hatását."¹⁵

Különösen fontos és előkelő helyet kaphat a csoportmunka a történelemtanítás során, hiszen munkafüzet nincs még a tanulók kezében, mely alkalmat és lehetőséget adna a nevelőknek az önálló munka gyakoribb alkalmazására. Így feltétlenül szükséges egyéb formákat keresnünk az önálló tanulói munkára, a tanulókkal közösen végeztetett feladatmegoldásra, másrészt jelentős szerepe van a csoportmunkának abban is, hogy a tanár teljesen egyoldalu vezető-irányító szerepét a tanulás irányítása -- sokkal demokratikusabb -- szerepe váltsa fel.

Alkalmazásának feltételei:

1. Feltétlenül fontos alaposan átgondolni, melyik anyagrésznél alkalmazható:
 - Kivánja-e a kiválasztott anyagrész a csoportmunkát, tudunk-e a tanulók érdeklődésére számoltató feladatokat adni.¹⁶
 - Ha fontos összefüggések, nehéz alapfogalmak szerepelnek az anyagrészben, nem valószínű, hogy ez lesz a feldolgozásra leginkább célravezető módszer.¹⁷
2. Továbbá feltétele a csoportmunkának, hogy minden csoport feladata logikai részegysége legyen az

egésznek, de önmagában is kerek egészet alkotson. A csoport lássa értelmét, célját annak, amit csinál.

3. Fontos, hogy a munkalapok konkrét, egyértelműen szerkesztett feladatokat tartalmazzanak a segéd-
eszközök pontos megjelölésével, s mindazzal a tanári utasítással, mely szükséges a feladat sikeres megoldásához. E munka alaposságát az indokolja, hogy a meglehetősen hosszú anyagrészek miatt elég rövid idő áll a tanulók rendelkezésére, s ezt teljes egészében ki kell használniuk a munka időre való befejezése érdekében.
4. Az eredményes munka megkívánja a csoportok jó megszervezését is. Ezzel kapcsolatban több vitás probléma adódhat:

c/ A csoport nagysága:

A gyakorlat, a tanári, tanulói vélemények is azt bizonyítják, hogy a 4-5 fős csoportok tudnak a legeredményesebb munkát végezni,¹⁸ mivel a nem nagylétszámú csoport időben is gyorsabban munkára képes, s ugyanakkor mindegyikük véleményét meghallgatva, egymást kiegészítve tudnak dolgozni. Kisebb létszámú csoportnál sok feladatot kellene szerkeszteni, s ez a csoport beszámolását veszélyeztetné. Általában öt csoport szervezése célszerű öt feladattal. Több feladatot ne szerkesztünk, inkább -- nagyobb létszá-

mu osztály esetén -- több csoport kapjon hasonló feladatot.

A gyakorló tanárok véleménye megőrzi a csoport nagyságát illetően. 22 megkérdezett közül a következőképp alakul ki:

2-3 fős csoportot szervez:	1 tanár
3-4 " " "	3 "
4 " " "	8 "
4-5 " " "	5 "
4-6 " " "	1 "
5-6 " " "	3 "
6-8 " " "	1 "

Össz.: 22 tanár

A fenti véleményt igazolja ez is: sem túl kicsi, sem túl nagy csoportot nem célszerű szervezni.

b/ A csoport összetétele:

Véleményünk szerint a csoportok heterogén összetételűek legyenek: fiuk, lányok, erősebb és gyengébb tanulók egyaránt legyenek a csoportban. A fiuk, lányok együttléte természetes, hiszen koedukált osztályok vannak. A jobbak vezető- segítőszerepet játszhatnak -- feltétlenül meghallgatva minden véleményt --, s a csoport eredményes munkája, jó beszámolója olyan sikerélményt jelenthet a gyengébb tanulóknak is, mely

buzditást ad számukra, s idővel egyre nagyobb részt kívánnak maguk is a csoport munkájából.

A 22 megkérdezett nevelő közül 13 vegyes összetételű csoporttal, 4 pedig azonos képességű gyerekekből álló csoporttal dolgozik. Indoklásaikból:

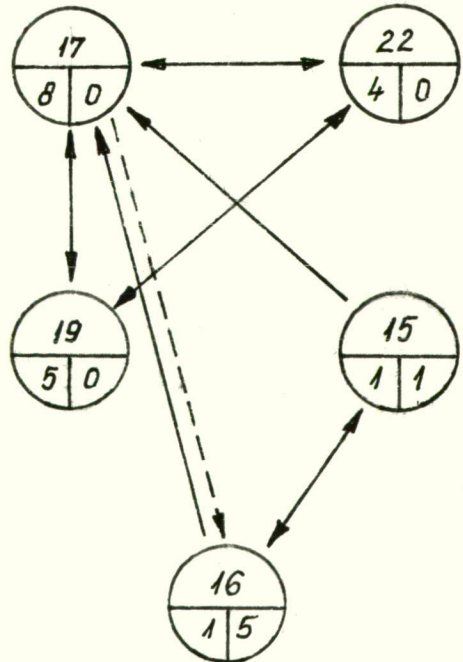
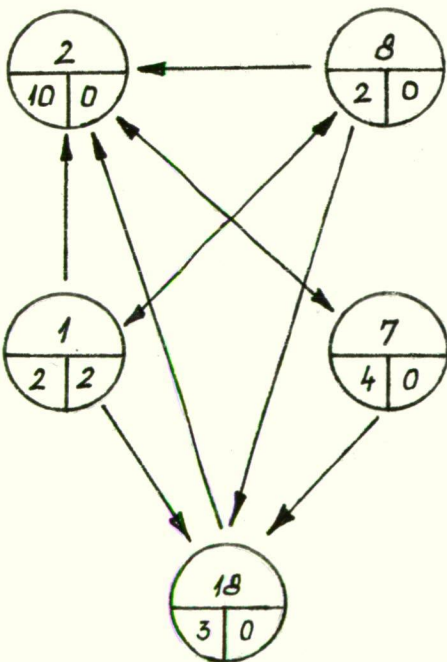
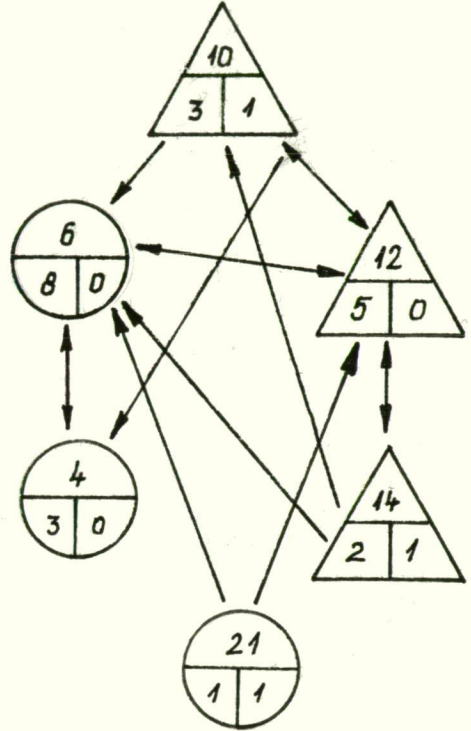
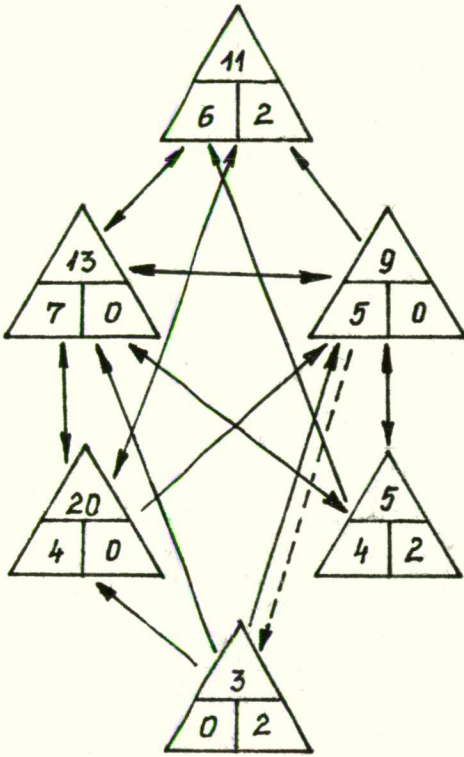
"Ha új anyag feldolgozása van, akkor az azonos képességű gyerekekből álló csoportot tartom jónak, ha ismert anyag bővítése, akkor a vegyest." /H. I-né/

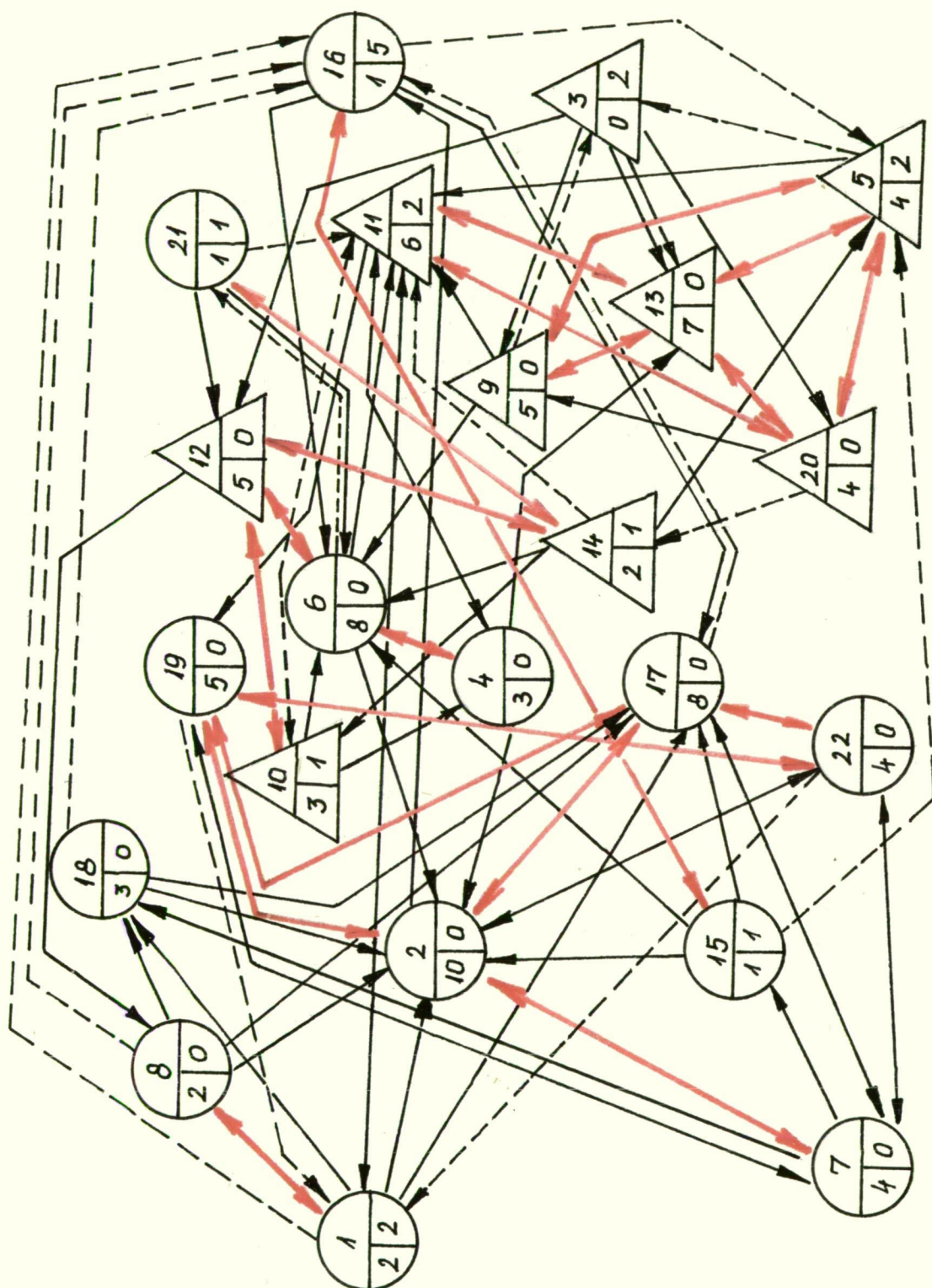
"A tanulócsoporthat általában vegyes összetételűnek szervezem, itt a gyenge is érdekeltté van téve, olvas, gondolkodik, de lehet, hogy a végkövetkeztetés, összegzés a csoport legjobbainak lesz a feladata, a gyengébb képességű részfeladatot kap." /J. L-né/

"A heterogén csoportok, amelyben a fiúk, lányok, gyengéket, közepesek és jók vegyesen vannak együtt. Az ilyen csoportban a tanulók érdeklődése és értékelési módja viszonylag különböző. Egy-egy feladat megoldása tehát különböző nézetek, felfogások érvényesülését is jelenti, és ez alkalmat ad összehasonlításra, megokolásra, vitára ... stb. Az efféle összetétel a segítőkészség és az egyéniség iránt /a csoport iránt/ érzett felelősség kibontakoztatására is nagyobb lehetőséget biztosít." /Sz. J-né/ A csoportok összeállítását szempontesebb, ha a tanár végzi. Segítségét jelenthet számára a gyerekek véleménye.

nye alapján az osztály szociogramjának összeállítása. Ha enélkül készíti el a csoportbeosztást, kérdezze meg a csoportvezetők véleményét, s ha szükséges, közös megbeszélés alapján hajtsaon végre átalakítást. Ha a tanulók önállóan alkotják meg a csoportokat, esetleg kimaradhat valaki, s ez rögtön rossz indítást jelent a közös munkának.

Az egyik hatodik osztályban minden csoportmunkás óra esetében változtatni kellett egyik-másik csoport összetételén, mert nem végeztek rendes munkát: kritizálták egymást, megjegyzéseket tettek egymás munkájára, a csoportvezető diktátori módszereinek a többi tanuló -- joggal -- nem volt hajlandó alávetni magát. Ezek után szükségszerűnek látszott az osztály szociogramjának elkészítése.¹⁹ Az eredmény, amit kaptunk, várható volt, s bizonyította: nem könnyű feladat ebben az osztályban olyan csoportokat szervezni, melyben minienki megtalálja a helyét. Mégis sikerült, mert az így elkészített beosztás alapján tartott óra nagyon jól sikerült, és mindegyik csoport dicséretet érdemelt! A kritikusnak mutatkozó tanulókat is befogadta a csoport, szépen dolgoztak és szerepeltek a csoport beszámolójakor is, pedig a történelmet gyengébben tudók közé tartoztak. /1. 2. 3. ábra/

Választó	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Választott	B.K.	B.A.	B.Zs.	B.É.	E.G.	G.Zs.	H.GY.	H.K.	H.Zs.	K.T.	K.G.	K.L.	K.P.	K.A.	L.M.	M.É.	N.H.	NY.J.	P.J.	P.Z.	V.GY.	Z.M.
Választó		+					+									-	+	+				
2 B.A.							+	+								-	+		+			+
3 B.Zs.									+			+	+							+		
4 B.É.		+									+	+	+									
5 E.G.			-						+		+	+	+							+		
6 G.Zs.		+		+							+	+	+								-	
7 H.GY.		+													-		+	+				+
8 H.K.	+	+														-	+	+				+
9 H.Zs.			-		+	+					+	+										
10 K.T.				+	+	+						+	+									
11 K.G.	+									-			+						+	+		
12 K.L.							+			+				+						+		
13 K.P.					+				+		+									+		
14 K.A.						+				+	-	+								+		+
15 L.M.		+			-	+										+	+					
16 M.É.				+	-	+											+					
17 N.H.		+					+											+	+			+
18 NY.J.		+							+				+				-	+				
19 P.J.	-	+					+											+	+			+
20 P.Z.				+					+		+		+	+	-							+
21 V.GY.						+				+	-	+										
22 Z.M.	-	+					+										+		+			
Pozitív választások	2	10	0	3	4	8	4	2	5	3	6	5	7	2	1	1	8	3	5	4	1	4
Negatív választások	2	0	2	0	2	0	0	0	0	1	2	0	0	1	1	5	0	0	0	0	1	0
Összesen	0	10	-2	3	2	8	4	2	5	2	4	5	7	1	0	-4	8	3	5	4	0	4
Ranghelyzet		1.				2.							3.				2.					

c/ Legyen-e csoportvezető?

Megoszlanak a vélemények, de a munka jó szervezése -- különösen többretű feladat esetén -- feltétlenül kívánatossá teszi csoportvezető választását. Hogy ezt a csoportvezetőt a tanár bizza meg, vagy a tanulók választják, ez nem teheti kétségesse a munka sikerét. Csoportmunkán alapuló történelem óráimon minden esetben jelöltem csoportvezetőt. A tanár pedagógiai ismeretei, érzéke -- a legtöbb esetben -- olyan csoportvezetőt jelöl, akit a gyerekek is választanának. Ennek a tanulónak jó irányítónak, szervezőnek, a csoportért felelősséget érző embernek kell lennie. Senniképp sem lehet önző, hisz a megoldás a csoport munkája nyomán kell, hogy megszülessen. A tanulók számára ez nem hat természetellenesnek, hiszen az uttörőszervezetben, az osztályban, az iskola életében mindenütt vannak vezetők, s ez nem ellenkezik a demokráciával sem, ha helyesen választunk. Önző, csak a saját személyét fontosnak tartó, állandóan szerepelni vágyó tanulót nem jelölhetünk csoportvezetőnek. Ez tükröződik a nevelők s a tanulók véleményéből is.

Idézzünk néhányat a tanári vélemények közül:

"A csoportvezetőnek önállónak, határozottnak, de nem durvának, okosnak, de érzetlennak, jó szervezőnek,

a lényegét gyorsan felismerőnek kell lennie". /J. L-né/
"Nem kell feltétlenül "jó tanulónak" lennie, de az osztályközösségen belül megfelelő "status"-szal kell rendelkeznie. Jellemző tulajdonságai az önzetlenség, a segítőkészség, a közösség iránti felelősségtudat és a türelem." /Sz. J-né/

"Értelmes, jól magyarázó, tekintélynek örvendő, akit a csoport tagjai maguk közül demokratikusan választanak." /S. L-né/

A tanulók véleménye szerint:

"Türelmes, jó szervező, jó legyen abból a tantárgyból, ne nézze le a többit." /K. P. 6. o./

"Kiválóan kell tudni az anyagot, fegyelmet kell neki tartani és jól kihozni a feladatot." /H. Zs. 6.o./

"Eszesnek, igazságosnak, jó szervezőképességűnek, osztálytársait ismerőnek, aktívnek, fegyelmezettnek kell lennie." /S. T. 7.o./

"Komoly, de nem fölényes, tudja irányítani a többit, adja meg a lehetőséget a többinek, jó előadó legyen." /K. B. 3.o./

"Egy csoportvezetőnek:

1. jól kell tudnia a történelmet,
2. fegyelmezettnek kell lennie,
3. komoly, megfontolt legyen,
4. legyen sokoldalú,
5. nem fölényes." /T. Á. 3.o./

Sorolhatnánk még a véleményeket, de ez is bizonyítja egyrészt, hogy a tanulókat választanak, hogy a tanár választ, jól kell választani, hiszen nagyon az elvárások a gyerekek részéről, másrészt azt is, hogy csoportmunka esetén igénylik, hogy legyen vezetője a csoportnak.

d/ A csoportmunka előkészítése, szervezése, irányítása:

Az önálló munka egyéb formáit feltétlenül alkalmaznunk szükséges a teljes órát igénybe vevő csoportmunka előtt. Ezenkívül célszerű, ha összefoglaló óra esetén alkalmazzuk először, vagy kevesebb feladatot adunk. Az összefoglaló óra azért is megfelelő erre -- annak ellenére, hogy nagy anyagrészt átölelő, sok feladatot kell adnunk --, mert a tanulók már sok ismerettel rendelkeznek, van mire támaszkodniuk, nem kell aprólkosan, sok időt eltöltve akkor utánanézni a tényanyag nagy részének; ugyanakkor a komoly erőfeszítést követelő rendezettség a közös munka sikerét jelenti számukra, s ez már alapja lehet a következő, hasonló jellegű óráknak.

Ezenkívül alkalmat kell találnunk -- legcélszerűbb a tanév elején --, hogy beszéljessünk a tanulókkal erről a munkaformáról, s azokról a módszerekről, melyek révén a legeredményesebben dolgozhatnak együtt.

Előzetesen tehát meg kell ismertetni velük a munkaformát.

Az óra egyes mozzanatait, problémáit:²⁰

Az óra célkitűzése után, mely az egész óra feladatára utal -- szerencsés ez csoportmunka esetén különösen, ha problémafelvető célkitűzés²¹ --, megmondjuk, hogy csoportmunkában dolgozunk, s a tanulók azonnal hozzálátnak a közös munkához. A feladatokat minden esetben, a segédeszközökkel együtt a tanulói asztalra előre elhelyezzük, s így percnyi idővesztés nélkül minden csoportnál egyszerre megindulhat a munka.²² A tanulók a kapott feladatokat együtt oldják meg. Van munkamegosztás a csoporttagok között, de ez nem a kérdések egymás közötti felosztását jelenti. Ezt nem helyeselhetjük!²³ Így pl., ha összesen 5 csoport 5-5 kérdést kap, egy tanulóra csak 1/2 5-d rész jut! A csoportnak másképp kell elvégeznie a munkamegosztást: könyv, térkép, diapozitív, applikáció, feladatolvasás, irányítást ... stb. jusson egynek-egynek. A feldolgozásra azánt idő elteltével a csoport minden tagjának ismernie kell a feladat egészét. Az idő viszonylagos rövidsége miatt irreálisan tűnik az, hogy a megoldás után tájékoztatják egymást. Ez tulajdonképpen a tanulót önálló munkáját jelentené így. A csoportmunka lényege éppen

a közös, együttes feladatmegoldás tevékenység. "... a csoportunké a tanulók tevékenységének közvetett irányítása, amelyre jellemző, hogy az osztályközösség előtt álló didaktikai feladatokkal a csoport tagjai egymással kölcsönös kapcsolatban, közös erőfeszítéssel dolgoznak".²⁴

Megbeszélésnél a csoportok feladatát és kérdéseit grafoszkóppal kivetítve a tanulók maguk előtt látják. Mindig az éppen soron lévő feladatot, kérdéseivel együtt kell kivetíteni. A feladatot a csoportvezető vagy -- s ez a szerencsésebb -- a nevelő olvassa fel, s ez mintegy részfelkészítésként ráirányítja az egész osztály figyelmét erre a csoportra illetve problémára. Nagyon következetesen rászokjunk ahhoz, hogy ne a csoportvezető számoljon be. Minden kérdésnél más tanuló feleljen. Ez nem jelentheti azt, mint fentebb jeleztük, hogy egy-egy tanuló csak azszal a kérdéssel foglalkozik, amit a beszámoló alkalmával elmond. Nem helyes, ha a beszámoló elmarad, akár csak egy csoport részéről is. Feltétlenül úgy kell összeállítani a munkalapokat, hogy minden csoport beszámolójára sor kerülhessen. A történelem-tanítás során nincs lehetőség kettős óra tartására, így mindig egy órára kell terveznünk a feladatokat. Általános iskolában az sem lenne célszerű, ha több

órai csoportmunkát követne beszámoló óra.

Nem alkalmazhatjuk gyakran a csoportmunkának azt a változatát sem, amikor otthoni megoldásra adjuk ki a munkalapokat. Gyűjtőmunkát adhatunk természetesen egyéneknek és csoportoknak is, de ez semmiképp nem vezethet a tanulók túlterhelésére, hiszen a csoportmunkával egyik célunk éppen az, hogy az órán minél jobban megértsék és elsajátítsák a tanulók a tananyagot, s ezáltal könnyítsék meg otthoni munkájukat.

Munkalapok csoportmunkához

A 6. osztályban először egy olvasmány kapcsán került sor a csoportmunka alkalmazására. Az olvasmány: Gazdasági és művelődési fejlődés a XIV. században.

A feladatok a következők voltak:

I. csoport feladata: A mezőgazdaság fejlődése:

1. Milyen eszközökkel növelték a termelékenységet a mezőgazdaságban?

Tankönyv²⁵: 88. l.

2. Milyen új növényeket termesztettek?

Tankönyv: 88. l.

3. Hogyan igyekeztek nagyobb termétföldet biztosítani?

KT²⁶: 29. l. alja, 30. l. első bekezdés.

4. Mi őrzi enléhüket?

KT.²⁷ 30. 1. utolsó szakasza, 31. 1. első szakasza.

II. csoport feladata: A városok:

1. A városok milyen fajtaival találkozunk?
2. Melyik a legfejlettebb, miért?
3. Hogyan nevezzük a városlakókat?
4. A fentiek alapján a gazdasági élet mely szakasza jellemző a XIV. századi Magyarországra?

Tankönyv: 38-39. 1.

III. csoport feladata: Polgárok, céhek:

1. Hogyan bántak a földesurak és a király a polgárokkal?

KT.²⁸: 31. 1.

2. Mi jellemző a polgárok gazdasági helyzetére?

KT.²⁹: 31. 1. utolsó bekezdés.

3. miért tömörültek céhekbe?

KT.³⁰: 33. 1. a három első bekezdés.

IV. csoport feladata: Lovagi kultúra:

1. milyen jellegű műveltség a lovagoké?

Mi ennek a jelentősége?

Tankönyv: 39. 1.

2. Hol és mit tanultak a gazdag polgárok fiai?

Tankönyv: 39. 1.

3. milyen irodalmi mű írtak a lovagi életéről? Példával bizonyítsd!

V. csoport feladata: Művészetek:

1. Milyen építészeti stílus jellemző a XIV. században Magyarországon?

Emlékeid sorold fel!

Tankönyv: 39. l.

2. Kik a szobrászat híres képviselői, és melyek jelentősebb műveik?

Tankönyv: 39. l.

KT.³¹: 33. l.

3. Melyek irodalmi emlékeink? Milyen nyelven íródtak?

KT.³²: 37. l. utolsó bekezdés, 38. l.

Olvasmányfeldolgozásra épült a következő csoportmunkás órája. A központosított hatalom összeomlása című tanítási egységben a következő feladatokat kapták a tanulók:

I. csoport feladata: A központosítás összeomlása:

1. Ki lett a király Mátyás halála után, miért?

Tankönyv: 115. l. első bekezdés.

2. Mi történt a központosított állammal:

a/ a fekete csereggel,

b/ a jövedelemmel,³³

c/ a hivatalokkal?

Tankönyv: 115. l. második bekezdés.

II. csoport feladata: A belpolitikai helyzet Mátyás

halála után:

1. Kik állnak szemben egymással?
2. Mi a szembenállás oka, és hol történik az összeütközés?
3. Mi jellemző az ország katonai helyzetére?
Tankönyv: 113. 1. harmadik bekezdés.

III. csoport feladata: A jobbágyok helyzete.

1. Miben értenek egyet a főnemesek és a köznemesek?
Tankönyv: 113. 1. ötödik bekezdés.
2. Milyen a jobbágyok helyzete?
Kik a zsellérek?
3. Hogyan terjesztik ki hatalmukat a nemesek a mezővárosokra?
Tankönyv: 114. 1. fejt.

IV. csoport feladata: Applikációt felrakása:

1. Ábrázoljátok applikációval a központosított államot!
2. Ábrázoljátok a kor ellentéteit, külön megjelölve a társadalom alapvető ellentmondását!
Tankönyv: 113. 1. harmadik és ötödik bekezdése alapján.
3. A 2. feladat megoldása nyomán válaszoljatok:
Kik között áll fenn érdekazonosság?

Csoportmunkával lehetséges a következő -- A parasztok fegyvert fognak című -- tanítási egység feldolgozása is.

I. csoport feladata: Az elégedetlenség okai:

1. A jobbágyok helyzete miatt váltotta ki az elégedetlenséget?
2. Kik csatlakoztak a jobbágyokhoz, miért?
Tankönyv: 113-114. l.

II. csoport feladata: A keresztoszakör:

1. Kik ellen, milyen formában mozgósították a parasztokat?
Kiket nevezünk keresztoszakörnek?
2. Hol gyülekeztek, ki volt a vezetőjük?
Tankönyv: 115. l. második bekezdés.

III. csoport feladata: A felkelés:

1. A földesurak hogy vélekedtek a hadbehívásról /saját magukat illetve a parasztokat illetően/?
Tankönyv: 115. l. harmadik bekezdés.
2. Dózsa útja. Lángokkal jelöljétek a térképen az utvonali nevezetesebb állomásait!
Tankönyv: 115. l. negyedik bekezdés.

IV. csoport feladata: A felkelés leverése:

1. A totesvári csata.
KT.³⁴ 141-142. l.
2. Miért tudták leverni a parasztsereget?
Tankönyv: 116. l. első bekezdés.

V. csoport feladata: Az urak bosszúja:

1. Hogyan álltak bosszút az urak?
Tankönyv: 116. l.

2. Az 1514. évi országgyűlés törvényei hogyan sujtják a parasztokat?

TO. II. k.³⁵ 328-329. l.: 14.cikkely 1 § 3 §

16. "

18. "

A Bocskai-felkelés /1604-1606/ című tanítási egység szintén alkalmas csoportmunkával való feldolgozásra. Bizonyos tapasztalatokkal már rendelkeznek a tanulók, így egy-egy csoport már több feladatot kaphat.

I. csoport feladata: A felkelés előzményei:

1. Milyen államot akarnak teremteni a Habsburgok?
2. Milyen okok váltották ki a magyarok szembenállását a Habsburgokkal?
3. Ki volt Bocskai, miért fordult a Habsburgok ellen?

Tankönyv: 138. l.

II. csoport feladata: A hajduk:

1. Kik voltak a hajduk?

Tankönyv: 139. l.

TO. 6. osztály³⁶; 215. l. első bekezdés.

2. Miért kezdtek katonáskodással foglalkozni?

TO. 6. osztály; 218. l. második bekezdés.

3. Miért álltak a hajduk Bocskai mellé?

Tankönyv 139. l. első bekezdés vége.

III. csoport feladata: Bocskai sikerei:

1. Ki volt Basta György?

Tankönyv: 139. 1. második bekezdés.

2. Kik álltak Bocskai mellé?

Tankönyv: 139. 1. harmadik bekezdés.

3. Milyen katonai sikereket ért el, s mi lett ennek az eredménye?

Tankönyv: 139. 1. utolsó bekezdés.

KT.³⁷: 100. 1.

IV. csoport feladata: A felkelés eredményei:

1. mikor kötötték meg a bécsi békét, milyen eredményeket hozott?

Tankönyv: 140. 1.

2. Milyen diplomáciai sikert ért el még ebben az évben Bocskai?³⁸

3. Mi történt a hajdukkal? Sorolj fel néhány hajduvárost!

Tankönyv: 140. 1., KTA³⁹ 10. 1.

A 6. osztályos feladatlapoknál a kérdések száma kevesebb, hiszen az a cél, hogy hozzászoktassuk a tanulókat az önálló munkához, megszerettessük velük ezt a fajta munkát, ehhez pedig feltétlenül szükséges, hogy a kapott feladatokat sikerrel oldják meg. A sikerélmény kedvező alapot nyújt a későbbi hasonló jellegű munkához.

7. osztályban a csoportmunkát összefoglaló órával kezdjük. A feladatcsoportok által felölelt anyag rész megnő, de megkönnyíti a tanulók munkáját, hogy tanult ismeretekkel dolgoznak.

A polgári forradalmak kora /1640-1848/. Összefoglalás:

I. csoport feladata: A forradalom fogalma, a polgári forradalom lényege:

1. Milyen hatalmat szerez meg a polgárság a bomló feudalizmusban, mivel egészül be ki a polgári forradalom győzelme után?
2. Mely polgári forradalmakról tanultunk? Idővonalon helyezték el őket pontos évszám megjelöléssel!
3. Kik állnak a polgárság mellé a forradalom folyamán?
4. Kik harcolnak ellene?
5. Mi a forradalom? Mi jellemző a polgári forradalomra?

Tankönyv⁴⁰: 51. l.

Applikáció /3. 4. kérdéshez/.

Tabló a polgári forradalomról.

II. csoport feladata: Az angol és a francia polgári forradalom összehasonlítása, az európai polgári forradalmak:

1. A polgári forradalom kitörése előtt mi volt a társadalmi forma és az államforma Angliában és Franciaországban?
2. A forradalom folyamán magasabbszintű fejlődés melyik országban volt, miért?
3. Napóleon uralma kiknek a hatalmát biztosítja, hogyan tudtok ebből háborúi jellegére következtetni?
4. Az 1848-as forradalmak során milyen problémák vártak megoldásra az európai országokban?
5. Kik voltak e kor hősei, miért?

Tankönyv: 16. 25. 32. 36. 50. l., óravázlatok.

III. csoport feladata: A mezőgazdaság fejlődése a kapitalizmusban:

1. A tulajdonviszonyok megváltozásával hogyan alakul át a feudalizmus két alapvető osztálya?
2. Milyen gazdálkodási módszerrel művelték a földet a feudalizmusban és a kapitalizmusban? Rajzát készítsétek el a táblára!
3. mi a különbség a kettő között?
4. Milyen változás történt az állattartásban, miért, ennek mik a következményei?
5. A vetésforgó alkalmazásán kívül mik teszik hatékonyabbá a mezőgazdasági termelést?

Tankönyv: 39-40. l., óravázlatok.

IV. csoport feladata: Az ipar fejlődése a kapitalizmusban:

1. Hasonlítsátok össze a manufaktúrát és a gyárat!
2. Milyen átalakulás zajlik le az iparban?
3. Hogyan hat ez a közlekedésre és a hírközlésre?
4. Milyen változáson ment át a kereskedelem?
5. Hogyan nevezzük a kapitalizmusnak ezt az első szakaszát, miért?

Tankönyv: 40-41. l., óravázlatok.

V. csoport feladata: A kapitalista társadalom osztályviszonyai:

1. Melyek a kapitalista társadalom alapvető osztályai, milyen a viszony köztük?
2. A polgári forradalomban haladó szerepet játszó polgárság hogyan változik meg az új társadalomban?
3. Miért áll kialakulásától kezdve a proletariatus harcban a tőkésekkel?
4. Milyen formái vannak a munkásmozgalom XIX. század eleji szakaszának? Mi a közös valamennyiben?
5. Milyen jellegű társadalom a kapitalizmus?

Tankönyv: 43-44. l., 46-47. l., tablók.

A következő tanítási egység, amely így módon kerül feldolgozásra a "Széchenyi István a reformok ügyéért" című rész.

I. csoport feladata: Az országgyűlés szerkezete, szerepe:

1. Hol a magyar országgyűlés székhelye?
2. Milyen a felépítése?
3. Kik lehetnek a tagjai?
4. Hogyan születik a törvény?

A mellékelt tábló.

KT⁴¹: 83-84. l., 86. l.

II. csoport feladata: Az 1825-27-es országgyűlés:

1. Miért kénytelen 1825-ben összehívni az országgyűlést I. Ferenc?
2. Milyen kérdésekkel foglalkoznak az országgyűlésen?
3. Mi a szerepe Széchenyinek az országgyűlésen?
4. Mi jellemzi a főnemeseket?

Tankönyv: 70. l.

KT⁴²: 51. l., 59-60. l.

III. csoport feladata: Széchenyi István: Hitel:

1. Milyen változásokat látesszükségesnek Széchenyi?
2. Hasonlítsátok össze a jobbágy és a bér munkát!
Melyik és miért hatékonyabb?
3. Miért akadálya az ősiség törvénye a birtokfejlésnek?
4. Mit jelen a közteherviselés?

Tankönyv: 71-72. l.

KT⁴³: 59. l.

IV. csoport feladata: Széchenyi István gyakorlati te-

vékenysége, elképzeléseinek hiányosságai:

1. Gyakorlati tevékenységére mi jellemző?
2. Elméleti, gyakorlati tevékenységével mi volt a célja? Hogyan akarta megvalósítani?
3. Miben tévedett Széchenyi?
4. Hogyan fogadták Széchenyi munkásságát?

Tankönyv: 73. l.

MT⁴⁴: 73-74. l.

A csoportmunkát "A nemzetközi munkásmozgalom kialakulása" című fejezet első egységénél -- Marx Károly és Engels Frigyes fellépése -- alkalmaztam újra. Itt három feladatcsoport készült, s ez csoportban vagy oszloponként a tanulók páros munkájával egyaránt feldolgozható.

I. csoport feladata: Európa az 1830-as 40-es években:

1. Ebben az időszakban milyen társadalom volt Poroszországban?
2. milyen problémákat kell itt megoldani?
Tankönyv: 50. l.
3. Milyen társadalom van Franciaországban?
4. Mi a probléma itt az 1840-es években?
Tankönyv: 49. l.
5. Milyen társadalom van Angliában?
6. Minek az időszaka ez itt a gazdasági életben, a politikai életben?
Tankönyv: 40. l., 46. l.

II. csoport feladata: Marx életének első szakasza:

Tankönyv: 118-119. l.

III. csoport feladata: Engels életének első szakasza.

Tankönyv: 120-121. l.

A két csoport azonos kérdések alapján dolgozik.

1. Hol, mikor született.
2. Milyen foglalkozásu és gondolkodásu volt a családja?
3. Milyen iskolát végzett, mi érdekelte?
4. Milyen pályán tevékenykedett, mit szeretett volna csinálni?
5. Milyen országokban, városokban élt, dolgozott?
Az érintett városokat a kontúrtérképre tegyék fel!
6. Milyen meggyőződés alakul ki benne?

Hasonló módon lehet feldolgozni -- csoportban vagy oszloponként párosan -- az "Afrika gyarmatosítása. A gyarmatosítók élete" című tanítási egység első részét. A gyarmatosítók élete című részegység feldolgozása hagyományos módon történhet.

I. csoport feladata: A gyarmatosítás előkészítése

Afrikában:

1. kik és milyen céllal jutottak el először a gyarmatokra?

Tankönyv: 143. l.

2. Hogyan éltek a gyarmatosítás előtt?

Tankönyv: 143. l. 40. 41. számú diakép⁴⁵

3. Milyen volt ez afrikai kultúra a gyarmatosítás előtt?⁴⁶

41. számú diakép.

II. csoport feladata: Mit jelent a gyarmatosítás a gyarmatosítóknak és Afrikának?

1. milyen európai államok gyarmatosítottak Afrikában?

Tankönyv: 143. l., a tankönyv utolsó oldalán lévő térkép.

2. Hogyan rabolták ki a gyarmatosítók a bennszülötteteket?

Tankönyv: 143. l.

3. Hogyan harcoltak az afrikaiak szabadságukért?

Tankönyv: 144. l., diaképek.

III. csoport feladata: Az afrikai bennszülöttek sorsa:

1. mi jelentette a gyarmatosítóknak a legnagyobb hasznát Afrikában és miért?⁴⁷

2. Hova és milyen módon szállították a néger rabszolgákat?⁴⁸

38. diakép.

3. Milyen területen használták fel a gyarmatosítók a rabszolgák munkaerejét?⁴⁹

Teljes egészében csoportmunkára épülhet az Amerika a XIX. században című tanítási egység.

I. csoport feladata: A dél-amerikai államok függetlenségi harca:

1. Mely államok, mikor szereztek maguknak gyarmatot Dél-Amerikában?

A gyarmatosító államok nevét rakjátok fel a konturtérképre!

2. A gyarmatokon élők valamint az anyaországi lakosság ellentétét ábrázold a mellékelt szöveges applikációval!⁵⁰ Az ellentéteket nyilakkal jelöld! Melyik ellentét bizonyult erősebbnek?

Tankönyv: 147. l.

3. Mihez vezetett az ellentét és mi lett az eredménye?

Tankönyv: 158. l., kiselőadás⁵¹.

4. Milyen jellegű és társadalmi államok vannak ma Dél-Amerikában?

Televízió, rádió, sajtó.

II. csoport feladata: Az USA terjeszkedése a függetlenségi háború után:

1. Kik, miért akartak terjeszkedni?

Tankönyv: 148. l.

2. Kiknek a rovására sikerült a terjeszkedés?

Tankönyv: 148. l.

3. Hogyan történt ez?

Tankönyv: 148. l.⁵²

4. Milyen ma az indiánok helyzete, többségük hol él?
Sajtó, televízió, rádió.

III. csoport feladata: Ellentétek az USA-n belül:

1. milyen eltérés jellemző észak és dél gazdasági életére?

Tankönyv: 21. l. harmadik bekezdés.

2. mit kíván észak, mit dél érdeke a vám, a föld, a rabszolga kérdésében?

Tankönyv: 148. l. második bekezdés.

149. l. első bekezdés.

A mellékelt szöveges applikációval ábrázold az ellentéteket!⁵³

3. Mi volt a kiindulópontja a fegyveres harcnak?

A kiselőadás meghallgatása után válaszoljatok!⁵⁴

IV. csoport feladata: A polgárháború /1861-65/:

1. Mikor, milyen erőviszonyok mellett kezdődik meg a polgárháború?⁵⁵

2. Milyen törvények hoztak fordulatot a polgárháborúban?⁵⁶

3. Kik támogatták ezután a harcot, mi lett az eredménye?

Tankönyv: 149-50. l.

Tegyétek fel az applikációt!⁵⁷

4. Mi a véleményed, megvalósult-e mindez, amiért akkor harcoltak? Bizonyítsd is a válaszod!

Tankönyv: 149-50. l.

V. csoport feladata: A tőkés termelés fellendülése

az USA-ban:

1. A XIX. század végén mi jellemző világszerte az ipar fejlődésére?

Tankönyv: 135-36. l.

2. Hogyan változik meg az egész burzsoáziának a gazdasági és a politikai hatalomhoz való viszonya?

Tankönyv: 149. l. ábrája.

139. l. ábrája.

Egészítsétek ki a táblai "vázlatot" a mellékelt applikációval!⁵⁸

3. Mi jellemző az amerikai munkások helyzetére, milyen ünnep őrzi ma is emléküket?

Tankönyv: 150. l. utolsó bekezdés.

4. milyen helyet foglal el ma az Egyesült Államok a tőkés világban?

Hírek, sajtó, televízió.

A 8. osztályban tovább emelhető a csoportmunkán alapuló órák száma. A tanulók hozzászoktak már e formához, ügyesebbek, gyorsabbak lettek, így a megoldandó feladatok száma, nehézségi foka is növelhető. Az első óra, mely ilyen módon kerül feldolgozásra "A munkásosztály első forradalma Oroszországban". A választott formát indokolttá teszi a tanítási egység

olvasmány jellege is.

I. csoport feladata: Az 1905-36 orosz polgári demokratikus forradalom okai, céljai:

1. Melyek a forradalom kitörésének okai?

Tankönyv⁵⁹: 28. l.⁶⁰

2. Melyek a forradalom céljai?

Tankönyv: 28. l.⁶¹

3. Milyen összefüggés van a forradalom okai és céljai között?

A megfelelő applikáció felrakásával ábrázoljátok ezt!⁶²

II. csoport feladata: A forradalom lefolyása:

1. Milyen eseménnyel indult a forradalom?

Tankönyv: 28. l., diakép.⁶³

2. Az osztályharc milyen formáival találkozottatok a forradalom folyamán?

Tankönyv: 30. l.

válaszd ki, és tedd ki az applikációt!⁶⁴

3. Mi jellemző ezekre a formákra?

Uo.

III. csoport feladata: Kisérjétek figyelemmel a forradalmi hajón, a Patyomkin páncéloson lejátszódó eseményeket!⁶⁵

1. Mi történt a páncéloson?

2. Kiket képviselnek a matrózok és kiket a tisztek?

3. A bátor hajónak hogyan segít a többi hajó, kikkel találhatnak még kapcsolatot? Mit mutat ez?

Diapozitívek, TO. 8. osztály 25-27. l.

IV. csoport feladata: Az 1905-ös forradalom típusa:

1. Melyik osztály volt a forradalom vezetője?

Tankönyv: 30. l.

2. Mi volt a fő cél ebben a forradalomban?

Tankönyv: 28. l.⁶⁶

3. Milyen típusu az 1905-ös orosz forradalom?

Tankönyv: 29. l. ábrája.

Tegyétek ki az applikációt!⁶⁷

V. csoport feladata: A forradalom bukásának okai, a forradalom tanulságai:

1. Milyen erőket mozgósított a cár a forradalom leverésére?

Tankönyv: 30. l.

2. Hogyan válhat erősebbé a vezető munkásosztály egy elkövetkező forradalomban?

Tankönyv: 30. l.

3. Mit bizonyít ez a forradalom?

A tanulók munkáját könnyítette és gyorsította, hogy csak a tankönyvből és a munkalapokon lévő szövegből dolgoztak, továbbá, hogy csak három-három feladatot kaptak. Nehezítette a diapozitívek felhasználása, a "vázlat" elkészítése a tanári asztalra elhe-

lyezett szöveges applikációkból, melyből egy-egy csoport a feladatának megfelelően válogathatott. Az így kialakult vázlatot⁶⁸ a megbeszélés után a tanulók leírták.

A következő tanítási egység, amelyben a csoportmunka alkalmazható az 1918. évi polgári demokratikus forradalom hazánkban.

I. csoport feladata: A NOSzF hatása hazánkban:

1. Mit jelentett a háború⁶⁹:

- a/ a fronton harcoló katonáknak,
- b/ az otthonmaradt hozzátartozóknak,
- c/ az uralkodó osztály tagjainak?

2. Soroljátok fel, milyen formái voltak a háború elleni tiltakozásnak 1917-18-ban hazánkban!

Tankönyv: 66. l. negyedik bekezdés.

3. Milyen szerepet játszottak a hazatért hadifoglyok a forradalmi helyzet érlelődésében?⁷⁰

4. Milyen baloldali mozgalmak állítják maguk mellé egyre inkább a tömegeket?

Tankönyv: 66-67. l. utolsó ill. első bekezdése.

II. csoport feladata: A Nemzeti Tanács megalakulása és szerepe:

1. Miért növekedett Károlyi Mihály népszerűsége a háború utolsó éveiben?⁷¹

2. mikor és kikből alakult meg a Nemzeti Tanács?

Tankönyv: 67. l. második bekezdés.

3. mit tartalmaz, és mi hiányzik a Nemzeti Tanács programjából?

Tankönyv: 67. 1. harmadik bekezdés.

4. mi volt a céljuk e szervezet létrehozásával?⁷²

III. csoport feladata: Az "őszirózsás" forradalom győzelme:

1. Milyen esemény jelentette a forradalom megindulásának közvetlen előzményét?

Tankönyv: 67. 1. utolsó bekezdés.

2. kik jelentették a forradalom fő erőit?

A Nemzeti Tanács hogyan vélekedik a forradalom megindulásáról?

Tankönyv: 68. 1. második bekezdés.⁷³

3. Milyen körülmények között, mikor győzött a forradalom?

Tankönyv: 68. 1.

4. Melyek a forradalom győzelmének első eredményei?

Tankönyv: 68. 1.

IV. csoport feladata: Az "őszirózsás" forradalom jellege:

1. Melyik osztály volt a forradalom vezetője?

Kik álltak mellé?

Tankönyv: 68. 1.

2. Milyen hatalmi szervei alakultak a dolgozó tömegeknek? A tényleges hatalmat melyik szerv gyakorolta?

3. A fentiek alapján beszélhetünk-e Magyarországon kettős hatalomról? Hol találkozunk ezzel?
4. Milyen típusu forradalom győzött 1918. október 31-én?

V. csoport feladata: A Károlyi-kormány politikája:

1. Milyen feladatokat kellett megoldania a kormánynak?

Tankönyv: 69. 1.

2. Melyik feladatot oldja meg, miért?

Tankönyv: 68. 1.

3. Bizonyítsátok a feladatokhoz való hozzáállással a kormány osztályjellegét!

4. A fentiekből következően mi lesz a munkásosztály feladata a következő időszakban?

Segít az alábbi kiáltvány!⁷⁴

Csoportmunkával történt "Az ellenforradalmi rendszer megszilárdulása" című egység feldolgozása is.

I. csoport feladata: A királykérdés:

1. Mi történt IV. Károly visszaérkezésekor?

2. Miért nem adták át a hatalmat Horthyék

IV. Károlynak?⁷⁶

II. csoport feladata: A keresztény-nemzeti gondolat, irredentizmus:

1. Kik ellen irányul a keresztény nemzeti gondolat?

2. miért volt káros és igazságtalan az irredenta politika?⁷⁶

III. csoport feladata: Szociáldemokraták, kommunisták:

1. Hogyan akarja megoldani Bethlen a munkáskérdést?
Tankönyv: 94. l.
2. Miért nem egységesen erőszakkal lépett fel a munkásszervezetek ellen?⁷⁷

IV. csoport feladata: A Nagyatádi-féle földreform:

1. miért nem sikerült ezzel a földreformmal megoldani a parasztság problémáját?
2. Kiknek az érdekeit képviseltek?
Tankönyv: 95-96. l., az ábra elemzése.

V. csoport feladata: Az új választójog, a nyugati kölcsönök:

1. Miért volt érdeke Bethlennek ilyen választójogi törvény bevezetése?⁷⁸
2. Bizonyítsd be, hogy a nyugati kölcsönök az uralkodó osztály érdekeit szolgálták!
Tankönyv: 97. l.

A második világháború előzményei és kezdete című anyagrész feldolgozásánál is alkalmazható a csoportmunka az óra egy részén, kiegészítve ezt kiselőadásokkal és hagyományos feldolgozással. A csoportok feladatai a háborús tüzfészekre és a nyugati hatalmak politikájára irányulnak.

I. csoport feladata: Az első háborús tüzfészek:

1. Milyen esemény jelenti létrejöttét, hol alakult ki?
2. Miért indított támadást Japán? Kiknek az érdekeit szolgáltatta ez?
3. Mit nevezünk háborús tüzfészeknek?

Rakjátok ki a tüzfészek jelét a megfelelő helyre!

II. csoport feladata: A második háborús tüzfészek:

1. Európa melyi^k államában voltak olyan körülmények és politikai rendszer, amely kialakította a második háborús tüzfészeket?

Tankönyv: 119. 1. harmadik bekezdés.

2. Gyűjtsétek össze az ezt bizonyító jellemvonásokat 1933-ból!

Tankönyv: 103. 1.

Keressétek ki, és rakjátok ki a megfelelő kártyákat az "Állítsd párba" táblára!

3. Az itt felsorolt adatok alapján állapítsátok meg, hogy milyen szerződés felrugását jelentették ezek a tények?⁷⁹

Rakjátok ki a tüzfészek jelét a térkép megfelelő helyére!

III. csoport feladata: A harmadik háborús tüzfészek:

1. Hol alakult ki?

Tankönyv: 119. 1. negyedik bekezdés.

2. Milyen két probléma jelentkezik itt?

Tankönyv: 119. l. u.o.

3. A nyugati hatalmak milyen magatartást tanusítanak?

Tankönyv: 120. l.

makjátok ki a tűzfészek jelét a térkép megfelelő helyére!

A csoportoknak adott manipulációs feladatok szintén a szemléletességet és a bevéssést segítik elő, hiszen az "Európa a második világháború idején" térképen az egész óra folyamán a tanulók előtt van a három lág: Európa--Németország, a Földközi-tenger medencéje, illetve a Távol-Kelet területén elhelyezve. A második csoport második kérdése megoldása nyomán pedig vizuálisan is előttük van az eredmény az alábbi kártyák kiválogatása alapján:

FASIZMUS

TERRORISTA DIKTATURA

KOMMUNISTA ÜLDÖZÉS

FAJELMELET

REGYVERKEZÉS

TERJESZKEDES

"A Szovjetunió felszabadító harcai és az ellenállási mozgalmak" című tanítási egység második részét célszerű csoportmunkában feldolgozni.

I. csoport feladata: Az ellenállási mozgalom Jugoszláviában:

1. Melyik párt, kinek a vezetésével irányította az ellenállási mozgalmat?
2. Mi az ellenállás fő formája?
Soroljatok fel olyan alkotásokat - könyv, film, - amelyek ezt mutatják be!
3. Kik vettek itt részt az ellenállásban a jugoszlávokon kívül?
KT.: 117. l.⁸⁰

II. csoport feladata: Az ellenállási mozgalom Csehszlovákiában:

1. Melyik párt irányította az ellenállást?
Hallottatok-e Julius Fucikról? Ki volt?
2. Az alábbi szövegben az ellenállás melyik formájával találkoztok?⁸¹
3. Mi volt a legjelentősebb megnyilvánulása az ellenállásnak? Mivé fejlődött ez?
Tankönyv: 132. l.

III. csoport feladata: Az ellenállási mozgalom Franciaországban:

1. Melyik párt és milyen szervezet -- kinek a vezetésével -- irányította a francia ellenállást?
2. Milyen formáival találkozunk az ellenállásnak?
3. Melyik volt az egyik legjelentősebb eseménye?
Tankönyv: 132-133. l.
KT.: 116. l.⁸²

IV. csoport feladata: Az ellenállási mozgalom Magyarországon:

1. Kik az ellenállás szervezői?
2. Milyen formáival találkozottatok? Példákkal igazoljátok!
3. Milyen partizáncsoportokról hallottatok, hol tevékenykedtek?

Tankönyv: 126-127. l., 133. l.

V. csoport feladata: Az ellenállási mozgalom:

1. Mit nevezünk ellenállásnak, milyen formáival találkozottatok?

KT.: 114. l.⁸³

2. Melyik párt vállalta a fő irányító szerepet minden országban?
3. A felsorolt országokon kívül hol volt még jelentős az ellenállási mozgalom?

Tankönyv: 133. l.

KT.: 115. l., 117. l., 118. l.⁸⁴

A második világháború korát összefoglaló órán is eredményesen alkalmazható a csoportmunka.

I. csoport feladata: A második világháború előzményei:

1. Hol alakultak ki a háborús tüzfészek?
- Mely országoknak voltak háborús törekvései?

Tankönyv: 119. l.

Rakjátok ki a tüzfészek jelét!

2. Miért nevezhetjük a spanyol polgárháborút a második világháború főpróbájának?

Vázoljátok az egyes országok magatartását a spanyol polgárháborúval kapcsolatban!

Tankönyv: 119. 1.

3. Mi volt a tengelyhatalmak szövetségének névleges és mi a valódi célja?

4. Hogyan próbálják a tengelyhatalmak a gyakorlatban megvalósítani céljaikat a világháború kirobbanásáig?

Tankönyv: 120-121. 1.

Jelöljétek a kontúrtérképen az elfoglalt országokat!

II. csoport feladata: A tengelyhatalmak főbb hadműveletei:

1. Hogyan szabta meg a német hadvezetés a hadműveletek irányát, sorrendjét?

Jelöljétek a kontúrtérképen a világháború első szakaszát az elfoglalt országok neveinek felrakásával!

Tankönyv: 121-122. 1.

2. Miért nyugat felé támad először Németország?
3. Milyen célkitűzéseket tartalmazott -- s miért ilyeneket -- a Barbarossa-terv?

Jelöljétek a kontúrtérképen nyilak felrakásával a támadás irányait!

4. Milyen országokat foglalt el Olaszország?

Tankönyv: 122. l.

Jelöljétek a konturtérképen!

5. Hogyan robbant ki a háború a Távol-Keleten?

Miért tartotta fontosnak Japán a Csendes-óceáni szigetek megszerzését?

Tankönyv: 135. l.

III. csoport feladata: A Szovjetunió és szövetségeseinek részvétele a második világháborúban:

1. Milyen erőkre támaszkodhatott a Szovjetunió

és Németország a Sztálingrádi csata idején?

Ismertessétek röviden a Sztálingrádi csata ki-
menetelét és jelentőségét!

Tankönyv: 124-125. l.

2. Mit bizonyított a Vörös Hadsereg kurszki győ-
zelme?⁸⁵

3. Milyen nézeteltérések merültek fel a szövetség-
esek között a teheráni konferencián?

Mi döntötte el a második front megnyitásának
kérdését?

Tankönyv: 129. l., 134. l.

4. Hol és mikor került sor a második front megnyi-
tására?

Tankönyv: 134. l.

Jelöljétek nyilakkal a megfelelő térképen!

5. Mely országokat szabadított fel a Szovjetunió, melyeket a nyugati szövetségesek?

Tankönyv: 130-131. l., 134. l.

Jelöljétek a térképen!

IV. csoport feladata: Az ellenállás a második világháború idején:

1. Mit jelent az ellenállási mozgalom?
2. Milyen formáit ismeritek?
3. Hozzatok példát az ellenállás formáira az egyes országokban!
4. Mely országokban volt a legerősebb az ellenállás, kik vezették?
5. Magyarországon miért nem alakult ki erős, egységes ellenállási mozgalom?

Tankönyv: 123. l., 126-128. l., 131-133. l.

V. csoport feladata: Magyarország részvétele a második világháborúban:

1. miért lépett be Magyarország a második világháborúba?

Tankönyv: 126. l.

2. Mit jelentett a világháborúban való részvétel az országnak gazdasági szempontból?⁸⁶
3. Milyen következménye volt katonai téren?⁸⁷
4. Jellemezzétek a nyilas uralmat Magyarországon!

Tankönyv: 138. l.

5. Röviden vázoljátok hazánk felszabadításának folyamatát!

Tankönyv: 139-140. l.

Csoportmunkával a leghatékonyabb "A gyarmati rendszer bomlása" című tanítási egység feldolgozása. A tankönyv állandó jellegű szövegét feltétlenül fontos minden évben az akkor éppen aktuális problémákkal kiegészítve feldolgozni. Ebből következően az egyes csoportok feladatain minden évben bizonyos módosításokat kell eszközölni. A feldolgozás egyik formája a következő lehet:

I. csoport feladata: India függetlenségi harca:

1. Az imperializmus mely jellemvonása segítette elő az indiai munkásosztály kialakulását?
Miért?
2. Milyen formák alakultak ki Indiában az angol ellenes harcok során?
Tankönyv: 143-149. l.
Mahátma Gandhi⁸⁸: 113-115. l.
3. Mikor vált függetlenné India?
Ma milyen külpolitikát folytat?
Ki a miniszterelnöke?
4. Milyen problémát "hagytak" az angolok Indiára?
Kende István: Nyolcvannyolc háború 26. l.⁸⁹

II. csoport feladata: Forradalom Kubában:

1. Hogyan és mikor győzött a forradalom Kubában?
Tankönyv: 149-150. l.
2. Ki volt a forradalom vezetője, ki ma a kubai kommunista párt első titkára?
3. Élet, problémák Kubában?⁹⁰
Forradalom kubai módra. 24-25. l. 27. l.
4. Kuba kapcsolata a szocialista országokkal, viszonya az amerikai kontinens országaihoz?
Ujság, televízió, rádió.

III. csoport feladata: Észak-Afrika, Közel-Kelet:

1. Mi jellemző ezeknek az országoknak a fejlettségére?⁹¹
Közel-Kelet: 19-20. l. 24. l.
2. Mi teszi fontossá ezeket az országokat az egész világ számára, miért?
3. Kik gyarmatosítottak itt, mi történt a gyarmatokkal?
Tankönyv: 149. l.
4. Milyen problémákról olvastatok a legutóbbi időben a térséggel kapcsolatban?
Ujságok, televízió, rádió.

IV. csoport feladata: Vietnam, Laosz, Kambodzsa. A gyarmatosítás mai formái:

1. A fenti országok mely országokkal harcoltak függetlenségükért?

2. Mi jellemző ma ezen országok társadalmi fejlődésére?

3. Napjainkban hol folynak gyarmati felszabadító küzdelmek?

A szocialista országoknak mi az álláspontja ezekről? Konkrét példákkal igazoljátok!

4. Milyen formáival találkozunk ma a gyarmatosításnak?

Tankönyv: 150. l.

Az óra előtt -- időben -- az egyes csoportoknak a munkalapjukhoz kapcsolódó újságcikkek gyűjtését feltétlenül feladatul kell adni. Az újságolvasásra nevelés egyik formája is ez!

"Népi demokráciánk fejlődése, a szocialista állam kialakulása hazánkban" című fejezet összefoglalása is lehetséges csoportmunka formájában.

I. csoport feladata: Ut a szocialista forradalom felé:

1. Milyen szervek, milyen programmal indítják meg a demokratikus fejlődést?

2. Az Ideiglenes Kormány milyen feladatokat oldott meg?

3. Mely irány erősödését jelenti ez?

4. Mikor és milyen úton győz a szocialista forradalom hazánkban?

Tankönyv: 161-165. l. 167. l.

II. csoport feladata: A szocializmus alapjainak le-
rakása:

1. Milyen fejlődési szakasz következik 1949-től?
2. Mi jellemző az iparra 1956-ig?
3. Mi jellemző a mezőgazdaságra 1956-ig?
4. Mi jellemző a politikai életre 1956-ig?

Tankönyv: 163-169. l.

III. csoport feladata: Az ellenforradalom:

1. Soroljátok fel az ellenforradalom okait!
2. Indokoljátok meg miért ellenforradalomról beszélünk?
3. Leverésében milyen szervezeteknek volt döntő szerepük? A munkások mely önkéntes fegyveres testülete alakult meg ekkor?
4. milyen feladatokat kellett megvalósítani az ellenforradalom leverése után?

Tankönyv: 169-173. l.

IV. csoport feladata: Az államszervezet felépítése:

1. Mi az alkotmány? Megjelenés, módosítás időpontjai.
2. Melyek államhatalmi szerveink, mik a feladatuk?
3. Milyen összefüggés van az államhatalmi és az államigazgatási szervek között?
4. Milyen szervezeteknek, milyen feladatuk van az igazságszolgáltatás terén?

V. csoport feladata: A társadalmunk jellemzői:

1. Mi jellemző az osztályviszonyokra?
2. Milyen tulajdonformák vannak napjainkban?
3. Milyen elv érvényesül az elosztásban?
4. Melyek illetnek meg és vonatkoznak rájuk is már az állampolgári jogokból és kötelességekből?

Tankönyv: 174-175. l. 180-187. l.

A tanulóknak önálló munkája az órán alkalmazott egyéb módszerekkel együtt szerves egészet alkot, ahol -- bár kissé a háttérben maradva -- mégis meghatározó a nevelő szerepe. Ezeken az órákon feladata a kar-mesteréhez hasonlít, hogy az óra elérje a célját -- oktatás, nevelés terén egyaránt --, minden szálát a kezében kell tartani, az óra minden percére figyelnie kell. A nevelői ráhatások egész sora érvényesül egy-egy csoportmunkán alapuló óra alkalmával, mely az egyes tanulókra, a csoportokra, de az egész osztályközösségre is komoly, közösségformáló hatást gyakorol:⁹²

- alkalmazkodnak egymáshoz,
- vitatkoznak egymással,
- összefüggéseket állapítanak meg önállóan,
- bírálják egymást, s ez nem lehet sértegetés,
- munkára ösztönzi a lassabbakat,
- izgulnak egymásért a beszámolás alkalmával, hiszen a sikert az egész csoport munkája hozhatja csak számukra.

Ezek olyan vonásai a csoportmunkának, amely a közösségben élő és a közösségért dolgozó emberre feltétlenül jellemzőnek kell hogy legyenek. Ugy tűnik, csak a tanulók tevékenykednek és szerepelnek, pedig a tanár jelenléte elengedhetetlen ahhoz, hogy az óra minden szempontból harmónikus egységes egészet alkosson.

Hogy mennyire így van ez, bizonyítsa egy óra!

Történelem - 7. osztály.

Az óra anyaga: Amerika a XIX. században

Az óra logikai menete

Módszeres menete

I. Számonkérés:

Évszámok: 1942.

Az évszámtáblára kiteszi egy tanuló az évszám kartonját. Képzési feladat: kronológiai készség fejlesztése.

A történelmi korszakok illetve a feudális társadalom fejlődési szakaszait jelölő évszámokat kérdezünk. Az évszámtáblára csak a fent megjelölt évszám kerül.

Milyen korszakot indít ez az esemény?

Mely országok játszottak szerepet először a felfedezésekben, miért?
Mi történt a felfedezett területekkel?

Osztályfoglalkoztatás

Melyek ezek a területek?

Később mely országok
veszik át a gyarmatosi-
tó szerepet, miért?

Mi jellemző napjainkban
ezekre a területekre.

Milyen problémák vannak
ma ezeken a helyeken?

Részletes válaszokat nem kívánunk a tanulóktól, mégis
lényeges összefüggések felidézésére kerül sor - pl.:

- Miért a hollandok, spanyolok, portugálok voltak
az első gyarmatosítók?
- Miért találjuk később a kapitalista országokat a
gyarmattartók között?

Mai problémák iránti érdeklődésük is felszínre került - pl.:

- Tudták, hogy függetlenné váltak ezek az országok.
- A problémák közt jelezték: Angola harcát, az a-
rab és palesztin nép problémáját, Kína problé-
máját, stb.

Ebben a részben csak Ázsia és Afrika területéhez kap-
csolódó válaszokat kérünk.

II. Motiváció:

Mely földrészen történt még
gyarmatosítás?

Képzési feladat: topográ-
fiai készség fejlesztése:

Egy tanuló kiteszi a kontur-
térképre a gyarmattartó or-
szágok nevét az általa gyar-
matosított területre.

Nevelési cél: politikai
kérdések iránti érdeklődés
felkeltése.

Ezen a kontinensen melyik a legjelentősebb állam, mely a világpolitikában is az egyik vezető hatalom?

Megnézzük, milyen változás történik Amerikával a XIX. században, és hogyan válik az Amerikai Egyesült Államok a tőkés világ vezető hatalmává.

Célkitűzés.

Didaktikai cél: Megtanítani, hogy a függetlenségi harcok következtében hogyan alakulnak ki Dél-Amerika független államai; az USA-ban É és D ellentéte hogyan vezet polgárháborúhoz, s a győzelem után miképp válik az USA tőkés világhatalommé.

Címfelírás: a táblára,
a tanulók a
füzetükbe.

A problémafelvető célkitűzés kiindulópontja lehet a tanulók önálló munkájának. Érdeklődésük felkelítése a feladatok jó megoldására sarkallja őket.

III. Az új anyag feldolgozása:

a/ 5 feladat - 5 tanuló-
csoport.

A tanulók csoportmunkával
dolgozzák fel az egész ta-

nitási egységet 10-12 perc alatt.

Képzési cél: Önálló munkára nevelés a tanulók közös tevékenysége alapján.

A feladat munkalapjait és a segédeszközöket már az óra megkezdése előtt a tanulói asztalon elhelyeztük. Amíg a tanulók önállóan dolgoznak, a tanár akkor sem passzív résztvevője az órának: figyeli a csoportok munkáját, ha szükséges egy-egy kérdéssel, rávezetéssel, esetleg dicsőréttel továbbblendidi a munkát.

b/ Megbeszélés:

A tanulók a beszámoló csoport feladatát és kérdéseit grafoszkóppal kivetítve maguk előtt látják az egész beszámoló tartoma alatt. Ezért a kérdések felolvasására nincs szükség. Természetesen a nevelő útmutatásait, a mellékelt szövegeket nem tartalmazza a kivetített szöveg.

I. csoport:

Feladata: A dél-amerikai államok függetlenségi harca:

1. mely államok, mikor gyarmatosítottak Dél-Amerikában:

A feladatot a nevelő mintegy rész célkitűzésként közli az osztállyal, s így a figyelmet a csoportra és a feladatra irányítja.

A válaszoló tanuló a "kitöltött" konturtérkép alapján felel.

2. milyen ellentétek vannak a lakosság között? Melyik erősebb?

Uj fogalom: keverék lakosság, kreolok.

Ennek a kérdésnek a válaszát is felapplikálták a mágneses táblára.

3. Mihez vezetett az ellentét, mi lett az eredménye?

kiselőadás is elhangzik a válasz előtt: Bolívar Simon. Megfigyelési szempont az osztályhoz: Milyen szerepet töltött be Bolívar Simon Dél-Amerikában?

Felujítandó fogalom: függetlenségi háboru.

4. Milyen jellegű és társadalmu államok vannak ma Dél-Amerikában?

Koncentráció: földrajz

A mágneses tábla a következő képet mutatta a csoport beszámolója után:

Dél-Amerika:

négerek, indián, keverék → ← kreolok → ← spanyolok

független kapitalista ← ————— → függetlenségi háboru államok

Részösszefoglalás: A gyarmati multa, illetve az ettől való megszabadulásra kérdezzünk rá.

II. csoport:

Feladata: Az USA terjeszkedése a függetlenségi há-

boru után:

1. Kik, miért akartak terjeszkedni? A kérdésekre a csoport tagjai egymást váltva vála-

2. Kiknek a rovására történ- szolnak.
téntr

3. Hogyan történt a terjeszkedés?

4. Milyen ma az indiánok helyzete, többségük hol él?

Uj fogalom: rezervátum

Koncentráció: földrajz

Részösszefoglalás: A terjeszkedés és a kapitalista fejlődés illetve a termelési eszközök fejlődése kapcsolatára kérdezzük rá.

III. csoport:

Feladata: Ellentét az USA-n belül:

Részcélkitűzés.

1. Milyen eltérés jellemző É és D gazdasági életére?

Tantárgyon belüli koncentráció.

Felujítandó fogalom: farmergazdálkodás, ültetvényes gazdálkodás, rabszolgaság.

Dia: Néger rabszolgák egy cukornád ültetvényen.

Koncentráció: földrajz.

2. Mit kíván É, mit D ír-
deke a vám
a föld,
a rabszolgaság kér-
désében:

Felujtendő fogalom:
alacsony vám,
magas vám.

Kiselőadás: Hogyan éltek a
rabszolgák délen?

Ez a megfigyelési szempont is!

Nevelési cél: Minden ember
egyenjogu!

Dia: Lincoln.

Kiselőadás: Lincoln.

Megfigyelési szempont: Lincoln
elnökké választása miért je-
lentette a szikrát a polgár-
háború kirobbanásához?

Nevelési cél: Kiemelkedő sze-
mélyiségek történelemtörténelmi
szerepe.

A csoport előzetes munkája nyomán beszámoláskor a mág-
neses táblán a következő állt:

Egyesült Államok:

É

D

magas vám → ← alacsony vám

föld → ← föld

bérmunkás → ← rabszolga

↓
polgárháború

Részösszefoglalás: Észak ér-
dekei a kapitalista fejlődés-
sel esnek egybe.

IV. csoport:

Feladata: A polgár-
háboru:

Részcélkitűzés.

1. mikor, milyen erővi-
szonyok mellett kezdő-
dött a polgárháboru?

Új fogalom: polgárháboru
Lee és Grant neve a tanulók
bezámolójakor a táblára
kerül.

2. milyen törvények hoz-
tak fordulatot?

3. kik támogatták ezután, Dia: É gyalogsága roham
mi lett az eredménye? előtt

4. mi történt azóta?

Dia: Ku-Klux Klan

Nevelési cél: A faji megkülönböztetés elítélése.

Részösszefoglalás: Miknek a
következménye lett a győze-
lem?

A csoport a munka során kiegészítette a vázlatot.

V. csoport:

Feladata: A tőkés ter-
melés fellendítése az
USA-ban:

Részcélkitűzés.

1. A XIX. század végén mi jellemző világszerte az ipari fejlődésre?

2. Hogyan változik meg a

burzsoáziának a gazdasági és a politikai hatalomhoz való viszonya?

3. Mi jellemző az amerikai munkásosztályra, milyen ünnepek őrzik emléküket ma is?

4. Milyen helyet foglal el ma az USA a tőkés világban? Nevelési cél: Politikai érdeklődés felkeltése.

Részösszefoglalás: A XIX. század végén a kapitalizmus új szakasza /imperializmus/ az USA-ban is kialakul.

A csoport kiegészítette a vázlatot a mágneses táblán.

A vázlat leírása /a mágneses táblára felrakott applikáció képezi/.

IV. Összefoglalás:

Minek a funkcióját töltötte be a függetlenségi háború és a polgárháború az Egyesült Államok történetében?

Hősei /függetlenségi há- A tanulók példákat sorol-
boru, polgárháboru/ a mai nak fel: Washington, Lin-
Amerika hősei is. coln, Grant, John Brown.
John Brownról szóló dalt Lemez: A köztársaság harci
hallgassuk meg! himnusza.

V. Az osztály illetve a csoportok munkájának értékelése.

A csoportok munkájának értékelésénél hallgassuk meg a csoportvezetőket is. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy felelősséggel szólnak csoportjuk tagjai munkájáról: csak annak javasolják a jópontot, aki elősegítette a munkát, s fegyelmezetten figyelte más csoportok beszámolóit is. Ugyanakkor a nevelőhatása is nagyobb, ha a tanár az igazságos értékelésért megdicséri a csoportvezetőt akár pozitív, akár negatív a véleménye a csoporttagok munkájáról. Az igazságosság feltétlenül érdeke a csoportnak, ha "elnéző, jószívű" a fegyelmezetlen, nem dolgozó tagjával, legközelebb az egész csoport munkáját tönkretetheti egy ilyen tanuló.

Könyvajánlás: Jules Verne: Észak Dél ellen.

Beecher-Stowe: Tamás bátya kunyhója.

Travinszkij: Robozolják az új világban.

Házi feladat kijelölése.

A tábla képe:

Amerika a XIX. században

Dél-Amerika:

négerek, indián, keverék → ← kreolok → ← spanyolok

↓
független kapitalista ← → függetlenségi há-
államok boru

Egyesült Államok:

É

D

magas vám → ← alacsony vám

föld → ← föld

bérmunkás → ← rabszolga

↓
polgárháboru /1861-1865/ → É győzelme ⇒ nagy

tőkés fel-
lendülés.

III. A TANULÓK ÖNALLÓ MUNKÁJA A TANITÁSI

ÓRÁN KIVÜL

Sok forma és lehetőség van a tanulók ezirányú foglalkoztatására. Ezek közül néhányat kívánunk foglalkozni csupán: a tanítási órán kívül adott versenyfeladatok és a tanulók szertárfejlesztő munkája gyűjtés ill. manuális tevékenységük alapján.

1. Versenyfeladatok

A folyosón illetve szaktanteremben elhelyezett és időről-időre cserélendő versenyfeladatok jellegüket tekintve többfélék lehetnek:

a/ Kapcsolódhatnak a tanítási anyaghoz: olyan részterületre irányulhatnak, mellyel az órán nincs idő foglalkozni, de a tanulók érdeklődését felkeltheti, szívesen utánanéznek.

b/ Helytörténeti jellegűek: kapcsolódhat a tanítási anyaghoz, vagy történelmi évfordulókhoz. Az utóbbi szerencsésebb, mert így nem kötődik az egyes osztályokhoz, s több tanuló részvételét válthatja ki.

Pl. Gyűjtsd össze, mi őrzi Szegeden a Tanácsköztársaság emlékét!

Milyen kapcsolata volt Kossuth Lajosnak Szegeddel?

milyen Rákóczi emlékek vannak Szegeden?

A gyerekek "nyomozó" hajlamát bizonyítva idézzünk az utóbbi feladatra érkezett válaszok közül egyet:

"Rákóczi-tér /ahol a megyeháza van/

Rákóczi-utca /Alsóváros, egyenesen rámegy a nagyal-
lomás épületre!/"

Rákóczi-szobor /1912. szept. 29-én állították, avat-
ták föl a mostani Zsótér ház előtt. Vastagh György
alkotása. A fölszabadulás előtt, a Dóm-tér ren-
dezése alkalmával került a mai helyére a "Püspö-
ki-palota" elé. A szobor eszméjét 1906-ban a
szegedi Rákóczi-egyesület, másképpen Rákóczi-kör
vetette fel. Születésénél Tömörkény, Ujlaki An-
tal és Kanizsai Ferenc ujságírók bábáskodtak.
Hamarosan 20000 forint gyűlt össze a szobor ja-
vára, adakozásból, bővebbet l. Csongor Gy. cik-
ke a Délmagyarországban "Az ötvenéves Rákóczi-szo-
bor" címen, 1962. szept. 29-i sz.

A szoborról sok anekdóta kering. Nem a fejede-
lem hiteles arcása!? Nem ^méltó mostani helyé-
re, mert a ló farát mutatja a püspöki palota
felé!? stb...

Szegedi szólásmondások:

"Huzik a Rákóczit" = a R. nótát muzsikálják.

"Akkó gyün vissza Rákóczi, amikó a csikók lófog-
gal születnek..." = halhatatlanságát azonosít-
ják Kossuthéval.

"Rákóczi lován fordított a patkó..." = Ellenségei
ne találjanak nyomára.

"Vótam mán én Becse alatt táborba, oszt ott akattam Rákóczi kargyára..." = Kálmány Lajos gyűjtése.

Rákóczi mars = Rákóczi nótája = azonos a Rákóczi indulóval. /A régi Szegeden egy Koszta Zsiga nevű cigányprimás kitűnően játszotta. Ha megfelelő társaság gyűlt össze, csak rá kellett szólni: "Zsiga bácsi, gyerünk Bécs alá.../" Erre a banda felállott, hasonlóan a jelenlévők is s addig maradtak állva, míg a lassu rész el nem hangzott. Amikor a gyors részre került sor, a hallgatók némán koccintottak, s kezet fogtak egymással. Mondják egyszerűen úgy is az indulót, hogy "Rákóczi". Ezt akkor játszották lakodalmakban, amikor a násznép a menyasszonyért indult.

Rákóczi-négyes = franciásan "quadrille". Jámberi J. zenekarnagy műve, zongorára írva. Kiadták Szegeden Bába Imre könyvnyomdájában. /Eredetije dr. Csongor Gy. tulajdonában/.

Rákóczi fejedelen nagy pecsétje. /Piros viaszlenyomat, az Éremgyűjtők R. kiállításán volt kiállítva. Dr. Cs. Gy. tulajd./

Magyarország térképe /Rézmetszetű térkép, melyet egy, Rákóczi vezérkerához tartozó francia tiszt készített. Kiállítva volt az éremgyűjtők R. kiál-

litásán. Dr. Cs. Gy. tulajd., aki Párizsból szerezte/.

Rákóczi Ferenc bronz tábori tintatartója = Özv. Kiss Árpádné szegedi lakos tulajdonában.

Rákóczi emlékmű Párizs mellett /Fényképfelvétel dr. Cs. Gy. tulajdonában. Az emlékművet a szegedi születésű világhírű szobrász művész, Csáky József készítette/.

Rákóczi utca Párizsban. /Fényképfelvétel, dr. Cs. Gy. birtokában/

Rákóczi embléma, nemes fából faragva. A szegedi Rákóczi Egyesület birtokában volt. /Ki volt állítva az éremgyűjtők R. kiállításán, jelenleg Molnár László tag birtokában van./

A fejedelem 1704. július 20-án érkezett Szegedre, a vár alá, seregével. 1704. augusztus 12-én még itt volt, mert innen bocsátotta ki nevezetes körlevelét, melyben minden hitfelekezetű számára szabad vallásgyakorlatot enged.

/A fejedelem naplójában lévő idevonatkozó részt s egyebeket 1. varga Ferenc munkájában, "II. Rákóczi Ferenc kora Szegeden /Kurucz világ/" c. munkában. Dugonics Társ. kiadv. 1906./

Rákóczi hamvait 1906-ban hozták haza, Kassára. A fejedelem hamvait tartalmazó koporsót 1906. ok-

tóber 27-én fogadták ünnepélyesen a nagy álmomáson. /Az egyházi szertartás szövegét l. éremgyűjtők R. kiállításán./

/A kiállításon még pénzek, emlékérmek, jelvények, levelezőlapok s különböző R.-illusztrációs anyag volt látható./

Az itt felsorolt pénzek, jelvények, emlékérmek, levelezőlapok a szegedi muzeum tulajdona." /Gy. A. 7. o. tanuló/

c/ Aktuális politikai események nyomon követését kívánhatják meg a tanulóktól. Pl.: a kommunista pártkongresszusok jó alkalmat jelentettek, hogy nézzenek utána a pártok pontos nevének, szervezeti felépítésének, történetének, vezető személyiségeinek; a közel-keleti események egyrészt az ottani országok helyzetére, másrészt a mi országunkhoz fűződő kapcsolatokra irányította a figyelmet; a gyarmati népek harcain során megismerkedhettek a harcok vezetőivel, szervezeteivel ... stb. A tanulókat ösztönzően, értékelhetjük is válaszaikat. A helyes válaszokra pontokat kapnak, melyeket egy bizonyos szám elérése után jegyre válthatnak át. Hasznosnak tartjuk ezt a formát, mert a válaszok keresése különböző könyvek kézbevitelére, könyvtárak, muzeumok látogatására s azok megismerésére készíti a tanulókat. Így megtanul a köny-

vekkal bánni, s nem utolsósorban új ismeretekre tesz szert. Másrészt az aktuális politikai események tudását igénylő kérdések rákényszerítik a tanulókat az ujságolvasásra, a televízió politikai adásai nézésére, a rádió hirei hallgatására, s így a társadalom, a világ eseményei, problémái iránt érdeklődő embereket nevelhetünk.

E feladatok megoldásában való részvétel teljesen önkéntes. Érdekes megfigyelésre tehetünk szert: az első eredmények kiírása után megnövekedett a résztvevők száma, igyekeztek lehagyni egymást, s egyre több pontra szert tenni. Természetesen a résztvevők a történelem iránt leginkább érdeklődő tanulók közül kerültek ki.

d/ Irányulhatnak a kérdések a tanulók egyéb uton szerzett ismereteire, tapasztalataira. Ezeknek a köre egyre szélesebb, s feltétlenül módot kell találni, hogy "rendezett ismeretekké" téve ezek is aktív részévé legyenek a történelem szemléletüknek. "... az ismeretek alapját képező tények, tapasztalatok körét határozottan szélesíteni kell, mivel az iskolát az élethez közelíteni többek között azáltal lehet, hogy a tanórán kívüli szférákból bevonjuk mindazt a csak részben szervezett vagy esetleges tapasztalatot, amely az iskola dinamikáját fokozhatja".⁹³

Igy kapták egyik feladatként a tanulók, hogy gyűjtésük össze hazai vagy külföldi kirándulásaik alkalmával - nyári szünetben, szülőkkel - milyen történelmi emlékekkel találkoztak. Az effajta kérdések elősegítik, hogy a tanulók ne csak nézzenek, hanem lássanak is!

Ime a példa! "Idén nyáron a Dunakanyar csodálatos tájaival és történelmi műemlékeivel ismerkedhettem meg. Autóval jártuk be a vidéket, így a természet és a művészeti emlékek mindig más arculatát láthattuk.

A Dunakanyar egyik legértékesebb, rézkorból származó régészeti lelete a Budakalász határában talált négykerekű agyagkocsi. Ezt a budapesti Nemzeti Múzeumban láttuk. Ez Kelet-Európa legnagyobb kiterjedésű rézkori temetőjének egyik sírjából került elő.

A híres limes Pannonicus katonai táborából három őrtorony maradvékát láthattuk. Az egyik Leányfaluban egy i. sz. IV. században épített késő római erőd, a második Visegrád déli határában az i. sz. 372. évből való. Ennek a tábornak megkerült az építési táblája is: szövege vidékünkön utolsó írásos üzenet a felbomló római birodalomból. A harmadik, az ugyan ebből az időből származó verőcei őrtorony. Ennek szomszédságában egy római cölöphíd maradványai láthatók. A római kőfaragás emlékeit láthattuk a szentendrei

és esztergomi muzeumok kőtáraiban, különösen a sírkőszobrászat gyönyörű.

Dunabogdány határában találták meg azt a fogadalmi oltárt, amelyet a Duna mentén Silvanusnak, az erdők és mezők védelmezőjének állítottak. Ezt láthattuk Visegrádon a Silvénus Szálló előterében.

A római emlékeknél még gazdagabbak a középkori emlékek. Az Ipoly völgyében áll a nagybörzsönyi Szent István templom. Gyönyörű a bazilita rend visegrádi kolostora a XI. századból. Meglátogattuk a dömösi dombtetőn romokban lévő prépostságot is.

Óriási élményem volt az esztergomi kirándulás! Megtekintettük az esztergomi vár kápolnáját és palotáját. Legnagyobb hatással volt rám az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár. Nem győztem csodálni a megőrzött csodálatosan szépen megmunkált ⁿkiecsket. Ezek közül néhányat felsorolnék. Nagyon értékes a bizánci rekeszzománc technikával készített Békecsók tábla, zománceljárással készült körmeneti kereszt, melyet IV. Béla óta királyaink koronázásánál használtak. Gyönyörűek voltak a miseruhák, nekem a legszebb darab egy Mária Terézia adománya 1740-ből. Nem győztem csodálni a szinaranyból készült szentségtartókat, talán a legszebb volt Szelepcsényi primás szentségtartója. Egyik legértékesebb darab a Mátyás

kálvária a XV. sz-ból. Láttunk csodálatosan szép, drágakövekkel kirakott aranykelyheket, egyik legszebb képviselője: Suky Benedek kelyhe. A kincstár legrégebbi kincse a XII. sz-ból való Bizánci sztaurotéka.

Meglátogattuk az esztergomi Keresztény Múzeumot is. Itt megcsodálhattuk a kora gótikus táblafestészet régi emlékét a báti oltárképet, Kolozsvári Tamás garamszentbenedeki szárnyasoltárát. Ebből a korból való remekmű még a fából faragott garamszentbenedeki Urkoporsó.

Jártunk Vácott is. Itt megcsodálhattuk a székes-egyház reneszánsz mellvédjét, különösen az altemplom márványba faragott cimerei tetszettek nagyon. A törökök kiűzése után épült a váci domonkos templom. Leányfalu: Itt megnéztük a Római Őrtornyot a település központjában. Persze csak a négyszög alaprajzu római őrtorony maradványát láthattuk. Visegrád: magyar jelentése: Magasvár; a népvándorlás korában itt élt szláv telepesektől maradt ránk, bár biztos, hogy a rómaiak is adtak nevet ennek a hadászati roppant fontos területnek. Az Alsóvártól északra a mai Sibrik dombokon és a Várkert területén volt a római település központja. Itt tártak fel egy i. sz. III. sz-ból való római villát, a IV. sz. végén katonai tábornok é-

pitettek ide. A várrendszer 1250 körül kezdték építeni. Ma is áll a Duna-táj királyi sasfészke, leg-erősebb vára a visegrádi Fellegrvár. Falai 8-10 m vastagok. Visegrád egyik nevezetessége az u.n. Salamon-torony, helyes nevén az Alsóvár lakótornya. Az a vár, melyben Salamon király raboskodott, teljesen elpusztult.

A legértékesebb emlék, az ásatások során feltárt visegrádi királyi palota. Ez az épület adott helyet az Anjouk királyi udvartartásának. Az ásatások során felszínre került Anjou-cimeres falikut a díszes kútházzal együtt óriási érték. Látható a Mátyás korabeli oroszlános udvar-kiépítés, ez még gótikus stílus, de a palota díszei és az egész épület elrendezése, a főlépcső, a függőkertek és udvarok kiképzése reneszánsz alkotás. A Palota egyik díszje a Herkules-kút.

Hazafelé jövet megtekintettük Aquincumot a római várost, mely az i. sz. II-III. sz-ban Alsó-Pannónia székhelye. Romjait a mai Óbuda területén tárták fel. 10 napot töltöttem Tóalmáson is. Itt gyönyörködhettem az Andrássy kastély csodálatosan szép épületében és gyönyörű parkjában.

Szeretném ezt a sok szépséget, melyet az idején nyár nyújtott számomra, egész életemre megőrizni."

/Z. Zs. S. o. tanuló/

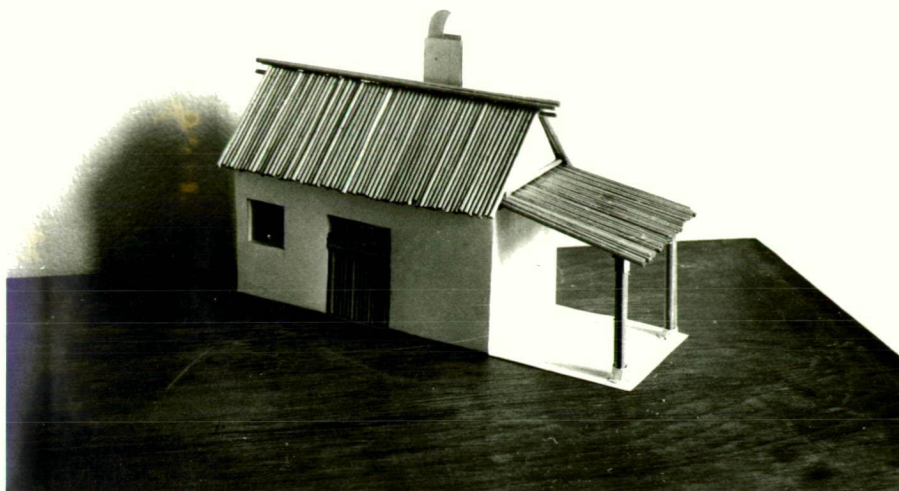
2. A gyűjtőmunka

Lényegében minden olyan tárgyra irányulhat, melynek valamilyen kapcsolata van a történelemmel. Így összegyűjtöttek a gyerekek: régi pénzeket, plakátokat, könyveket, régi térképeket, használati tárgyakat... stb. Ezeknek a szaktanteremben való elhelyezése és így állandó szem előtt léte szintén fokozhatja a tanulók érdeklődését, s ugyanakkor hatékonyabbá teheti az oktatást is, hiszen szemléletes ségével elősegitheti bizonyos ismeretek szilárdabb bevézését.

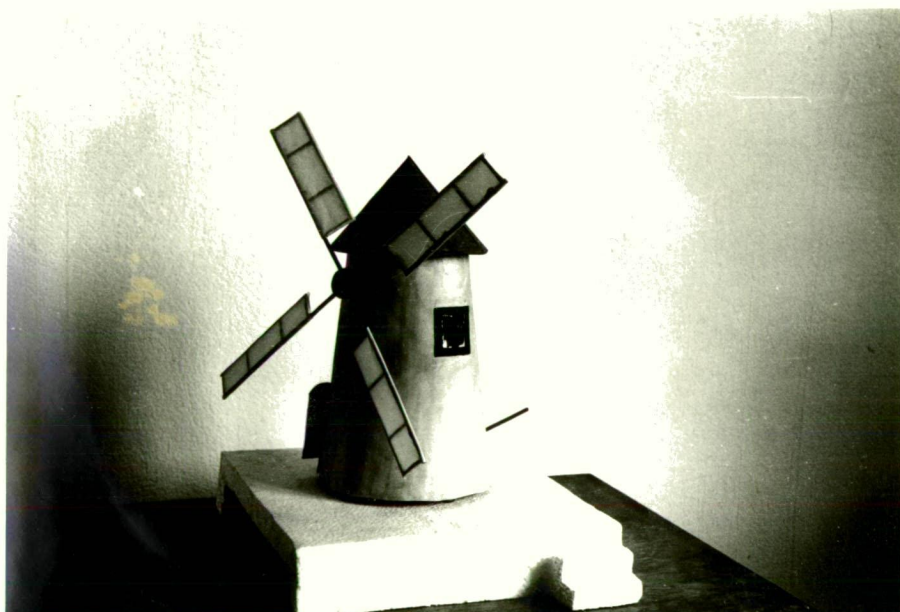
Hasonló célt szolgál, de még hatékonyabb talán mind az egyes tanulók, mind a tanulóközösségek számára az általuk készített makettek, tárgyak, szemléltető rajzok, tablók.⁹⁴ A tárgy készítése közben megismerkedik a korrall, melyben használták, a használat módjával, céljával s így bőviti ismereteit. A tablók elősegítik az összefüggések megértését, a lényeg kiemelését, ezért a tanítási órán is hasznos segítőnk lehet, állandó kintléte a szaktanteremben pedig az ismétlés erejével hat a tanulókra.

Egy-két példa arra, hogy milyen szép és hasznos munkát tudnak végezni a tanulók:

Középkori
falusi ház,
Készítette:
Magosi Zsolt
7. o. tanuló

Szélmalom.
Készítette:
Csányi József
8. o. tanuló

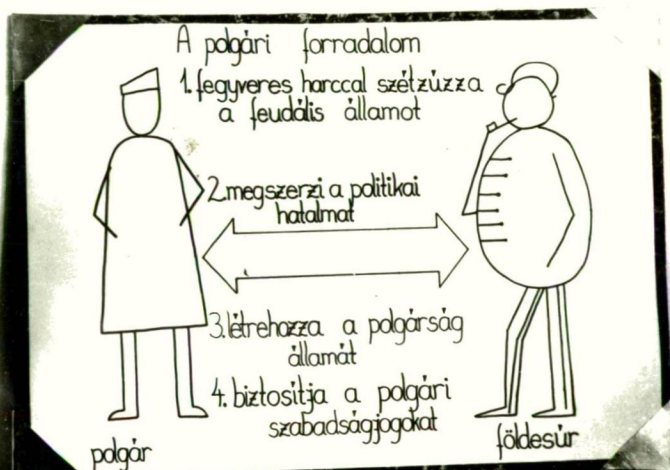
Fazekas korong.
Készítette:
Magosi Zsolt
7. o. tanuló

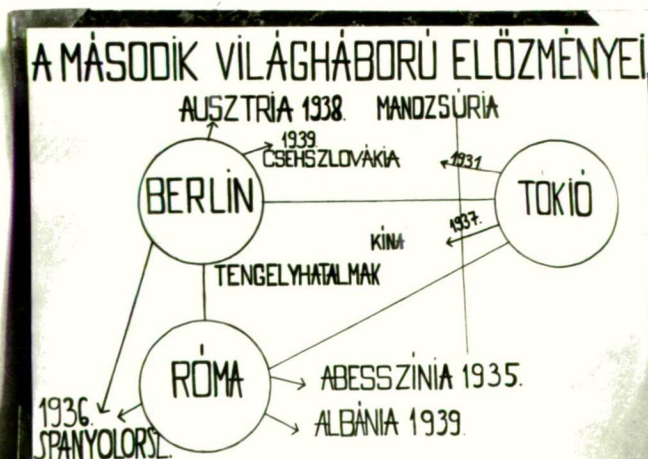
Középkori
fedeles szekér.
Készítette:
Csányi József
8. o. tanuló

Készítette:
Almási Bálint
8. o. tanuló

Készítette:
Börtsök Róbert
8. o. tanuló

IV. NÉHÁNY KONKLÚZIÓ

1. A csoportmunka a tanárok véleményének tükrében⁹⁵

Az előbbiekben elemzett munkaformák mindegyikének alkalmazása fontos a pedagógiai gyakorlatban. Leghatékonyabbnak ezek közül az oktatás és nevelés szempontjából egyaránt a csoportmunkát tartjuk. A tanárok részéről azonban épp ez a forma kíván a legtöbb gondos és időigényes munkát: a feladatok összeállítását, munkalapok elkészítését, könyvek válogatását... stb. Vajon milyen szemmél nézik a csoportmunkát a pedagógusok, alkalmazzák-e gyakorlatukban kellő mértékben? Eme kérdések felvetődése indított arra bennünket, hogy a csoportmunkával kapcsolatban véleményt kérjünk tőlük.

A nevelők válaszai azt mutatják, hogy a csoportmunka az oktató-nevelőmunkában még nem foglalja el az őt megillető helyet. A tanulók tudása szempontjából leghatékonyabbnak hat tanár választotta a csoportmunkát, hét-hét az önálló munkát, illetve a frontális feldolgozást, két nevelő a tanári magyarázatot tartja még mindig az óra alapjának. Előrelépést jelent ugyanakkor az, hogy 19-en főleg előnyeit említik, s csak három nevelő tartja sok munkát, nagy erő-

feszítést igénylő formának, mely -- szerintük -- nem hozza meg a kívánt eredményt. A megkérdezettek mindegyike alkalmazza saját gyakorlatában. Az alkalmazás száma nagyon változó: 40 % - 10 %-ig, sőt 2-3 óráig terjed. Többen csak összefoglaló, illetve gyakorló órákon látják értelmét alkalmazásának.

A csoportmunka mellett így érvelnek:

"A kijelölt feladat közös átolvasása a felmerülő problémák szélesebbkörű megvitatását -- sok esetben -- a tudatosabb megértést, felelősebb, aktív munkát jelent. Mindenki kénytelen dolgozni, tevékenyen vesz részt a munkában. A tanóra "passzív befo-gadója" helyett aktív részesévé válik a tanuló"
/J. L-né/.

"Jó, mert: bátorít, közösségnevelő ereje van, alkalom van arra, hogy a bizonytalanabb tudást a jobbak megerősítsék, a hibákat javítsák, a tanár számára időnyerés: a sok csoport egy időben többféle feladat megoldásán fáradozik, a számonkéréskor már csak a legjobb megoldás hangzik el" /H. A-né/.

"A tárgyi feltételek mennyisége csökken. A szemléltető anyag és a munkalap a csoportok számára redukálódik. Az ellenőrzés, visszajelzés könnyebb a csoportvezetők segítségével. Elősegíti a tanítva tanulási formát. A közös munka részletesebb ismeret-

szerzéshez vezet a csoport minden tagja részére. A gátlásosabb tanuló is bátrabb kis közösségben. Beszámolás során szóhoz jut, s sikerélményben részesül. A jobbaktól kutatási-tanulási módszert vehet át. A jobbak segíti a gyengébbeket a csoport eredménye érdekében. Nincs a csoporton belül önzés, de lógás sem lehet..." /U. F-né/.

"A csoportmunka a tanuló önállóság felé vezető ut döntő szakasza. Adott esetben maximális aktivitást biztosít. A kollektív erőfeszítés és így a közösségi nevelés nagyszerű alkalma" /Sz. J-né/.

Hatékonyasága mellett hátrányairól is szólnak:

"Bizonyos anyagrészeknél gátolja az egyéni megnyilvánulást, a jobb képességű tanulóktól lassabb tempót kíván. Adódik^k olyan csoport is, amely számonkérés idején sem tud kellőképpen elszakadni saját részfeladatától, így a számonkéréskor saját maga számára megjegyzendő, de más csoport által kidolgozott ismeretanyag bevézésében felületessé válik" /H. A-né/.

"Hátránya, hogy csak saját szűkebb feladatukkal kapcsolatosan bővítik, fejlesztik tudásukat. A többi csoport munkájának eredményeiről csak a csoportoknak az osztály előtt tartott beszámolójából értesülnek..." /M. E-né/.

Ha helyesen élünk e munkaforma kínálta lehető-

ségekkel sokkal több lesz a haszna, mint a hátránya. Ugy véljük, a tanítási órák 15-20 %-ban, kb. 10-12 órá
rán eredményesen alkalmazható. Ez a szám nem túl nagy ahhoz, hogy megnehezítené vagy erőszakolttá tenné a megfelelő anyagrészek kiválogatását, s ugyanakkor -- arányos elosztás mellett -- olyan folyamatosságot is biztosít a tanulóknak, hogy újra és újra zökkenőmentesen alkalmazhatjuk a csoportmunkát. Ez az arány azt is lehetővé teszi -- természetesen egyéb módszerekkel együtt --, hogy a csoportmunka "hátrányait" minimálisra csökkentsük. Nem érthetünk egyet azok gyakorlatával sem, akik csak összefoglaló, illetve gyakorló órán alkalmazzák e munkaformát. Uj ismeretekhez eljutni a közösség erejével -- ez az ut
vezethet igazán gondolkodó, közösségi emberek formál
ásához!

2. Tanulói vélemények a csoportmunkáról⁹⁶

A véleményeket a 6. 7. és 8. osztályos tanulók írták. Az adott osztályokra jellemző, hogy a csoportmunka a tanítási órákon nem általános. A 6. osztályban volt a legkevesebb /történelemből is csak három óra a második félévben/, a 7. 8. osztályokban több, és itt más tantárgyaknál is alkalmazták a nevelők ezt a munkaformát.

Válaszaikat a következő táblázat összegzi:

A felsorolt munka formák	A 6. osztályos tanulók közül választotta:	Év végi átlag történelemből:	A 7. osztályos tanulók közül választotta:	Év végi átlag történelemből:	A 8. osztályos tanulók közül választotta:	Év végi átlag történelemből:
Önálló munka	3	4,3	-	-	2	4,5
Tanári magyarázat tulsulya 97	8	4,6	8	3,8	6	4,5
	16		14		15	
Frontális feldolgozás	8	5	6	5	9	4,4
Csoportmunka	3	4	8	3,8	18	4
=====						
Össz.:	22	-	22	-	35	-
A csoportmunkáról pozitív véleménye van	20	-	18	-	27	-
A csoportmunkáról negatív véleménye van	2	-	4	-	8	-
=====						
Összegzés:	22	-	22	-	35	-

A táblázat alapján a 6. osztályos tanulók jelentős többsége a frontális feldolgozást, illetve a tanári magya-

rázatot választotta. Így indokolták: "A tanár jobban és érthetőbben elmagyarázza az anyagot. Ha egyedül dolgoznánk fel, nem érteném meg és fárasztóbb is" /P. Z./. "A tanárok sokkal jobban bírják megmagyarázni a lényegét" /B. Zs./. "Mindent elmagyaráznak jobban, összefüggőbben, mint azt magunktól csinálnánk" /K. Gy./.

Jellemző, hogy azoknak a tanulóknak, akik a frontális formát tették első helyre, történelemből kivétel nélkül jeles osztályzatuk van. Ez is bizonyítja, hogy ilyen esetekben inkább a jobbak kapnak szót, akik előreviszik az órát. Az egyik tanuló meg is jegyezte: "Hátránya: a gyengébbek nem kapnak szót" /K.A./.

Viszont ez is igazolja, hogy feltétlenül egyre inkább előnybe kell részesíteni azokat a munkaformákat, ahol az osztály jelentős része dolgozik. Hogy ez így van, a tanulók maguk bizonyítják. A hatodik osztályosok közül, ahol csak három tanuló tette első helyre a csoportmunkát, 20 tanulónak pozitív véleménye van e munkaformáról, és csak két tanuló utasítja el, illetve ír csak a hátrányáról.

Lássunk néhányat a pozitív vélemények közül! Egy kislány, aki nem a csoportmunkát választotta legkedveltebbnek, így ír róla: "Szerintem a csoportmunka azért előnyös, mert így megtanulunk közösen dol-

gozni és gondolkodni. Esetleg a gyengébb tanulóknak tudunk segíteni" /B. K./. Más véleményekből: "... előnye még, hogy mindenki dolgozik, nemcsak az erősek" /N. H./. "Előnye, hogy mindenki kiveszi részét a munkából. Míg általában, ha a tanár magyaráz, csak néhány gyerek jut szóhoz" /B. É./.

Nem a tanulókon mulik tehát, hanem a nevelőkön, hogy első helyre kerüljön a csoportmunka. Előbb kell kezdeni az alkalmazását, és többször is sort keríteni rá, hiszen a 7. 8 osztályosok válasza a csoportmunka javára tolódnak el.

Egy hetedikes kislány -- történelemből elégséges osztályzata volt -- így ír: "... így jobban megértem az anyagot. A csoportmunkának azért van előnye, mert így mindenki sokkal aktívabb az órán. Én is úgy érzem, akkor többet dolgozok és jobban figyelek" /K. B./. Egy jeles tanuló: "A csoportmunkának az az előnye, hogy mindenki dolgozik. ...a gyengébb tanulók ilyenkor jobban érezhetik, hogy egy közösség tagjai, mert ők is ugyanugy feladatot kapnak" /S. T./. Egyéb vélemények: "A csoportmunkán közösen végezzük a feladatokat, ...a jobb tanulók tudnak segíteni a gyengébb tanulóknak" /V. M./. "Véleményemet kinyilváníthatom, hibás nézetemet korrigálni lehet. Egy-egy témát alaposabban is megismerhetünk. A

gyengébbeket is magukkal ragadják az erősebbek"

/M. Zs./. "Azért, mert így összesítjük a tudásunkat, és így aktívabb vagyok" /D. E./.

A nyolcadik osztályban, ahol az évek során a legtöbbször fordult elő már e munkaforma, az osztályközösség is szilárdabb, kissé közelebb egymáshoz a csoportmunkát választó és a csoportmunkáról pozitívan nyilatkozók száma: 18 illetve 27 ez a szám. A csoportmunka mellett szóló érveik is bővülnek. Néhány vélemény a sok közül. "Egymásközt meg tudjuk vitatni a kérdéseket, a csoporttagok általában igyekeznek, hogy a többiek lássák, hogy ők is tudnak. Az esetleges pontszerzésre nyíló alkalom is sarkallja őket. Nem egyoldalú a munka, mindenki beleszólhat, mindenki bizonyíthat" /K. B./. "A csoportmunka előnye szerintem, hogy mindegyik csoport a maga témáját tökéletesen megtanulja" /Cs. Á./. "Azért, mert érdekesebb, tudunk rajta vitatkozni" /D. Cs./. "Tudásunkat összeadjuk, halljuk egymás véleményét. Fejleszti a gondolkodó képességet, logikát" /A. B./. "Azért, mert csoportban sokkal jobb dolgozni. Közösén csináljuk meg a feladatokat és utána közösén ismertetjük. Mindenki egyformán érvényesülhet..." /M. T./. Sorolhatnánk még a tanulók véleményét, melyek mind-mind megerősítik a csoportmunka pozitív

szerepét az oktató-nevelőmunkában.

Ugyanakkor saját bőrükön tapasztalják hátrányait is. Szerintük ezek a következők:

"Szerintem a csoportmunka csak maximális aktivitással, munkakedvvel eredményes" /P. Gy./.

"... Hátránya viszont az, hogy a többi csoport munkáját kevésbé tudja" /F. Zs./. "Szerintem a csoportmunka nem előnyös, mert a csoportok nem nagyon figyelnek egymás munkájára, csak a magukét tökéletesítik" /T. A./. "Ha nehezebben érthető az anyagrész, jobb ha a tanár magyaráz" /K. G./. "Szerintem a csoportmunka csak fegyelmezett gyerekek között megvalósítható. De a mi osztályunk nem mondható mindig fegyelmezettnek" /B. A./.

Ezek a problémák valóságok, jeleztük is őket, de a nevelő gondos pedagógiai szervezőmunkája, igényes szakmai tudása, nagyon következetes követelményeket kívánó magatartása esetén nagy mértékben csökkenthetők. Semmiképp sem szabad, hogy elvegyék a kedvét a csoportmunka alkalmazásától, hiszen pozitív hatásai az oktatómunkában, a tanulók nevelésében jelentősek.

3. Összegzés

Az oktatásban alkalmazott sok-sok módszer közül néhányat emeltünk ki. Természetesen a felsorolt eljárások egyike sem fetisizálható vagy abszolutizál-

ható, s nem jelentheti a többi -- a dolgozatból ki-
maradt -- módszer háttérbe szorítás^aát. "A tanár a
meghatározó összetevők számbavételével maga alakítja
ki az adott tanítási egységre érvényes legmegfelelőbb
kombinációt."⁹⁸ A tanítási órák legtöbbször több el-
járás kombinációját alkalmazzuk. A tanár személyisé-
ge, a tanítási egység tartalmi, logikai rendje, az
óra didaktikai, nevelési, képzési célja, a tanulók
életkori sajátosságai, értelmi szintje mind-mind fon-
tos szerepet tölt be az éppen alkalmazni kívánt mód-
szer kiválasztásánál. mégis -- a következők alapján --,
ugy gondoljuk, hogy napjaink oktató-nevelő munkájá-
ban fontos helyet kell elfoglalnia azoknak az eljá-
rásoknak, melyek a tanulók önálló ismeretszerzésére
épülnek:

1. Változik, fejlődik a társadalom, óriási lép-
tekkel fejlődnek a tudományok, az oktatás mód-
szerei sem merevedhetnek meg.
2. változik, nő a társadalom elvárása az iskola i-
rányában:

a/ Válgják nevelő iskolává. Tehát olyan módsze-
reket kell egyre inkább alkalmaznunk, melyek
jelentős szerepet játszanak a tanulók szemé-
lyiségének formálásában. Formálja, alakítsa
a tanulók marxista-leninista világnézetét;

- b/ Tegye lehetővé az önálló ismeretszerzést,
az ismeretek alkotó módon való felhasználá-
ását;
 - c/ A közösségben, a közösségért dolgozni akaró
felnőttek váljanak belőlük;
 - d/ Logikus gondolkodásmód legyen jellemző rájuk.
3. A kiselőadások eredményesen egészíthetik ki
tartalmilag is a feldolgozandó tanítási egy-
séget, közrejátszhatnak az óra nevelési céljai-
nak megvalósításában, pozitív hatást gyakorol-
hatnak az elkészítő és a többi tanuló személyi-
sége formálásában.
 4. A munkalapok, a tankönyvi szövegfeldolgozás
nagyértékben hozzájárulnak a helyes tanulási
módszer kialakításához: a lényeg kiemelését
vagy a meglévő ismeretek rendszerbe foglalá-
sát kívánják meg.
 5. Ulyan eljárás is fontos, ahol a gyengébb tanu-
lók is sikerélményhez jutnak: a tankönyvi szö-
vegfeldolgozás, a csoportmunka erre is alkalmas.
 6. Ugyanakkor a legjobbaknak is módot kell nyujta-
nunk arra, hogy képességüknek a leginkább meg-
felelő feladatot kapva bontakozhasson ki tehet-
ségük. Egy szabad előadásmódban tartott szép
kiselőadás alkalmas erre!

7. Ezekkel az eljárásokkal az olvasás iránti érdeklődés felkeltése is sokkal intenzívebben történhet, hiszen az órán a kezükbe vehetik a különböző könyveket, dolgoznak vele /csoportmunka/, vagy megmutatjuk nekik /kiselőadás esetén mindig azt a könyvet, amely alapján a tanuló felkészült/, ez előbb s jobban inspirálja őket az olvasásra, mint a címek puszte felsorolása.
8. Alkalmasak ezek az eljárások a politikai, társadalmi kérdések iránti érdeklődés felkeltésére is, hiszen az egyes feladatok megoldása igényli a tanulók ilyen irányu ismereteit is.
9. A tanítási órán kívül adott feladatok egyrészt alkalmasak új ismeretek szerzésére, másrészt arra, hogy az egyéb úton szerzett ismereteik /újságolvasás, televízió nézés, országjárás/ beépüljenek meglévő ismereteik rendszerébe s így helyes irányban formálják történelemszemléletüket.
10. Elavult az a nézet, hogy az iskola elvégzésével -- bármilyen foku is az -- befejeződött a tanulás. Ma már a tanulás szinte élethosszig tartó folyamat, s ebben óriási szerepe van az önművelésnek. Oktatásunknak feltétlenül arra kell irányulnia, hogy erre képessé tegye tanulóinkat. Mindezek egész társadalmunk számára fontosak. Ma

azokat a tanulókat oktatjuk, neveljük, akik holnap társadalmunk építői, irányítói lesznek. Ezért fontos hangsúlyoznunk, hogy nem lehet "divat" egy-egy eljárás: mindenkor csak az eszköz szerepét töltheti be; a cél: az ismereteket alkotó módon felhasználni tudó, a társadalomért aktívan munkálkodó közösségi emberek nevelése.

JEGYZETEK

1. Nagy Sándor: Didaktika. 183. 1.
2. Uo. 189. 1.
3. Dr. Nagy Erzsébet: Tanári kézikönyv a történelem tanításához az általános iskolák 7. osztályában. Tankönyvkiadó. Bp. 1971. Könyve sok ötletet adhat.
4. A számok a 7. osztályos tankönyv ugyanezen számokkal jelölt tanítási egységeire vonatkoznak.
5. Petrik János: Tanári kézikönyv a történelem tanításához az általános iskolák 8. osztályában című könyvét hasznosan forgathatjuk.
6. A számok a 8. osztályos tankönyv ugyanezen számokkal jelölt tanítási egységeire vonatkoznak.
7. Történelem az általános iskola 7. osztálya számára. Tizenegyedik, átdolgozott kiadás. Tankönyvkiadó. Bp. tankönyv beosztása alapján.
8. Képes történelmi atlasz.
9. Történelem az általános iskola 8. osztálya számára, tizedik, javított kiadás. Tankönyvkiadó. Bp. tankönyv alapján.
10. A Szovjetunió harca a kollektív biztonságért című magnetofonszalag részlete.
11. Foglalkozik a problémával bővebben Sári Gyusztáv: Szövegfeldolgozás az általános iskolai történelem órákon. Tankönyvkiadó. Bp. 1973.

12. Dr. Szebenyi Péter: Feladatok - Módszerek - Eszközök. Tankönyvkiadó. Bp. 1970. 200-201. l.
13. Dr. Buzás László: A csoportmunka. Tankönyvkiadó. Bp. 1974. 112. l.
14. Dr. Bábosik István - Dr. Nádasi Mária: Az oktatás szervezeti formáinak nevelőhatása. Pedagógiai Szemle, 1967. 6. sz. 567. l.
15. Dr. Bábosik István - M. Dr. Nádasi Mária: Közvetett ráhatás a csoportmunkában. Tankönyvkiadó. Bp. 1975. 35. l.
16. Buzás i. m. 109. l.
17. Buzás i. m. 106. l.
18. Buzás i. m. 260. l.
19. Mary L. Northway - Lindsay Weld: Hogyan készítsünk szociometriai felmérést? A pedagógiaidőszerről kérdései külföldön. Szociometria az iskolában. Tankönyvkiadó. Bp. 1971.
20. A csoportmunkás óra mozzanataival óraleírás keretében foglalkozunk. Itt csak egyes problémátikus, az irodalomban másképp értelmezett részét érintjük.
21. Buzás i. m. 166. l.
22. Más módszert javasol az irodalomórák csoportmunkájához Dr. Horváth Gedeonné: Csoportmunka az általános iskolai irodalomórán. Tankönyvkiadó. Bp. 1973. 23. l.

23. Buzás László lehetségesnek tartja a feladatok további bontását a tagok között /i.m. 196. 1./.
24. Buzás i.m. 24. 1.
25. A hatodik osztályos feladatlapoknál a tankönyv megjelölés a "Történelem az általános iskola 6. osztálya számára" című könyve vonatkozik /Tankönyvkiadó. Bp./
26. Varga Domokos: Magyarország virágzása és romlása. Magyarország a XIV--XV. században. Bp. 1974.
27. Uo.
28. Uo.
29. Uo.
30. Uo.
31. Uo.
32. Uo.
33. "Mátyásnak örökösen azt hányták: miért szedett annyi adót? Mintha csak ők védenék a népet a király ellenében. De igazában az fájt nekik, hogy az a sok pénz nem az ő zsebükbe folyik. Nem is késtek most elosztolni a királyi jövedelmeken. Kezdte maga a nádor. Szapolyai István, aki az északi határ vámhelyeire tette rá a kezét. A többiek folytatták. Néhány év múlva már alig volt olyan országos vám, amit a király szedett volna. Adó is alig: a főurak arra is jogot kap-

tak, hogy a maguk területén ők róják ki és hajtsák be az adót. De amit a király emberei hajtottak be, kézen-közön az is elkopott. Ha nem másén, akkor magának a kincstárosnak a kezén."

Uo.: 127-128. l.

A fenti szöveg a feladatlapon szerepel, segítségével válaszolnak a tanulók a 2/b kérdésre.

34. Uo.

35. Történelmi Olvasókönyv II. kötet. Tankönyvkiadó. Bp.

36. Dr. Besnyő Miklós. Történetek a középkorból. Történelmi olvasókönyv az általános iskola 6. osztálya tanulói számára. Tankönyvkiadó. Bp.

37. Lengyel Balázs: A török Magyarországon. Magyarország a XVI--XVII. században. Bp. 1975.

38. Uo. 102. l.: "Vagy másfél éves diplomáciai küzdelem árán -- miközben Érsekújvár erős vára is a kezébe került anélkül, hogy a töröknek át kellett volna adnia, s hajdui "rábeszélésként" az osztrák tartományokat égették -- végül elérte, hogy Prágában Rudolf makacs ellenállásával szemben a készülő palotaforradalom rákényszerült feltételeinek elfogadására: megkötötték vele 1606-ban a bécsi és még az év végén a törökkel a zsitvato-

roki békét, s ezzel a tizenöt éves háború a magyarországi nemzeti jogait letipró Habsburg-adminisztráció teljes vereségével zárult."

39. Képes történelmi atlasz.

40. A hetedik osztályos feladatlapoknál a tankönyv jelzés a "Történelem az általános iskola 7. osztálya számára. Tizenegyedik, átdolgozott kiadás, Tankönyvkiadó. Bp." című könyvre vonatkozik.

41. Fekete Sándor: Haza és haladás. A reformküzdelmek kora. Képes Történelem. Bp. 1969.

42. Uo.

43. Uo.

44. Uo.

45. A diaposzitiv képek a 7. osztályos történelemtanítás részére készült diaposzitiv sorozatból valók.

46. Az alábbi szöveget tartalmazza a feladatlap:

"Az afrikai kultúra régebbi az európainál. Afrikai találmány a hegedű, a gitár, a fuvola, a citera és az afrikaiak művei azok az időszámításunk előtt több mint 10 ezer évvel készült rajzok a Szahara mélyén, amelyeket a mai képzőművészet örökbecsű alkotásoknak tartanak." V. M. Travinszkij: Rabszolgák az új világban. 1964. 53. l.

47. Uo. 63. l.: "Afrikában nem voltak oly fényűző települések, és nem halmozódtak fel oly hatalmas

tömegben az értékek a fejedelmi kincstárakban, mint Azsiában. Afrikában az egyetlen érték az európaiak számára csakis a lakosság lehetett. A "fekete" földrészen virágzott a rabszolgakereskedelem."

48. Uo. 68. 1.: "Az egész afrikai partvidék rabszolgapiaccá vált. A legnagyobb forgalmat a nyugati partvidéken, legfőképpen a Guineai-öböl mentén bonyolították le. Csaknem 300 évig százával jöttek-mentek szünet nélkül a hajók Afrika és Amerika között. Hosszu sorokban vonultak a négerek a kontinens belsejéből a partok felé. Szorosan egymáshoz erősítették őket."
49. Uo. 92. 95. 1.: "A négerek főként a mezőgazdaságban, a trópusi és szubtrópusi növényeket termesztő ültetvényeken dolgoztak. A gyapot, a dohány, az indigó, a kaucsuk, a kávé világméretű termesztése csakis a néger rabszolgák munkájának köszönhető. Nehezebb sorsuk volt a néger rabszolgáknak a bányákban. A perui ércbányákban ugyanolyan módon dolgoztak, mint évezredekkel ezelőtt az egyiptomi bányákban. Sok rabszolga végzett házimunkát is."
50. Szalagcsikokon a következő szavakat kapták a tanulók: Kreolok, keverék, indián, spanyolok, nége-

rek, Dél-Amerika, függetlenségi háboru, független kapitalista államok.

51. A Bolívar Simonról szóló kiselőadás a feladatok megbeszélésénél hangzik el. /Csép Attila: Simon Bolívar. Bp. 1973./

52. A munkalap az alábbi szöveget is tartalmazza:

"A terjeszkedő fehér lakosság, mint a duvadat irtotta az indiánokat, az őslakosságot. Az indiánok sok helyen a vadonba menekültek, vagy az "új honfoglalók" nyugatra terelték őket. 1833-ban pl. 14 ezer embert hajtottak nyugat felé, s a "könynyek útján" 10 ezer elpusztult közülük."

53. Szöveges applikációk: Észak, Dél, föld, alacsony vám, magas vám, rabszolga, bérmunkás, föld, polgárháboru, Egyesült Államok.

54. A tanulói kiselőadás Lincoln Ábrahámról szól.

/V. M. Travinszkij: Rabszolgák az új világban.

Bp. 1964./

55. Uo. 247. l.: Az alábbi szöveg alapján dolgoznak a tanulók:

"... 1861. április 12-én a déliek támadásba lendültek, s elfoglalták a Sumter-erődöt, a délvidék utolsó erődjét, amely még kormánykézen volt.

Északnak nem volt hadserege, nemcsak támadási ter-

ve nem volt, de még védelmi terve sem. Az Egyesült Államok fővárosát, Washingtonot az ellenség csaknem elvágta Északtól: percről-percre várták elestét. A déliek kezében volt a hadsereg. A tiszteknek legalább 80 %-a támogatta. A szerény létszámú szövetségi haderőt is a délvidék egy pontján összpontosították, ott aztán a háboru első napjaiban mindjárt bekerítették. A déli hadsereg gerincét a gyermekkoruktól kezdve fegyverhez és lóhoz szokott ültetvényes csemeték alkották. A háboru első felét Dél -- Lee tábornok vezetésével -- magas színvonalon harcolta végig."

56. Az alábbi szöveg alapján válaszolnak /Uo.: 256. 1./

"Az elnök 1862. szeptember 22-én eltörölte a rab-szolgaságot. Törvénybe kimondták, hogy a nyugati földeket fel kell osztani a farmerek között. 1862-ben engedélyezték, hogy a négerek is belép-hessenek a hadseregbe. Átszervezték a hadsereget, a főparancsnok Grant tábornok lett."

57. A mellékelt applikáció: Észak győzelme.

58. A mellékelt applikáció: nagy tőkés fellendülés.

59. A 8. osztályos munkalapoknál a tankönyv megjelölés a történelem az általános iskola 8. osztálya számára. rizedik, javított kiadás. Tankönyvkiadó. Bp. című könyvre utal.

60. A munkalap az alábbi szöveget is tartalmazza:

"Elszegényedtünk, elnyomnak minket, erőinket meghaladó munkával terhelnek meg, mindenki szidalmaz bennünket, nem ismernek el embernek bennünket, úgy bánnak velünk, mint rabszolgákkal, akiknek keserű sorsukat tűrniük és hallgatniuk kell..."

Történelmi Olvasókönyv IV/1. Forrásszemelvények
134. l.

61. Az alábbi szöveg is segíti a válaszadást:

"A munkaórák számát napi 8 órára csökkentették, az asszonyok munkabérét emeljék fel napi egy rubelre! Szüntessék meg a tulórázást, és építsék úgy a munkahelyet, hogy ne szerezzünk benne halálos betegséget!" Uo. 135. l.

62. A következő applikációt kellett kiválogatniuk:

háboru, nyomor, zsarnokság, béke, demokratikus köztársaság, cárizmus megdöntése, föld, bér.

A tanulók a következőképpen rakták fel és jelölték az összefüggéseket:

Okai:

Céljai:

Háboru

—————→ béke

Nyomor

—————→ föld, bér

Zsarnokság

—————→ cárizmus megdöntése,
demokratikus köztársaság.

63. A diakép, mely "Diapozitívek az általános iskola számára" sorozatból való, a "véres vasárnap" eseményére utal.
64. Az applikáció, melyet ki kellett választaniuk: Szovjetek, általános politikai sztrájk, fegyveres felkelés.
65. A "Patyomkin páncélos" című diafilmből kivágott diakockák alapján és Dürr Béla és Nagy Erzsébet: Történetek a legujabb korból, Tankönyvkiadó. Bp., 25-27. l. Történelmi olvasókönyv az általános iskola 8. osztályos tanulói számára c. könyvből dolgozik a csoport.
66. Az alábbi idézetet is használják a tanulók:
"A földtulajdon gyökeres felosztása a parasztság javára és demokratikus köztársaság megvalósítása, az önkényuralom elleni harc a szocialisták feladata."
67. Az applikáción lévő szöveg: polgári demokratikus forradalom.
68. A feladatok megoldása után a mágneses táblán a következő vázlat alakult ki:
- A munkásosztály első forradalma Oroszországban
Okok:	Célok:
háboru	→ béke
nyomor	→ föld, béremelés
zsarnokság	→ cárizmus megszüntetése
	demokratikus köztársaság
- 1905: polgári demokratikus forradalom:
általános politikai sztrájk
Szovjetek
fegyveres felkelés.

A cím még az óra célkitűzésénél a táblára került, az évszámot -- szokás szerint -- pirossal jelöljük a vázlatban.

69. A munkalap a következő szöveget tartalmazta:

a/ "A katonai vezetés csődje miatt a magyar nemzetiségű katonák veszteségei halottakban és sebesültekben lényegesen magasabbak voltak, mint az osztrák és más nemzetiségűeké. A Monarchia hadvezetése nagy előszeretettel vetette harcba a magyar nemzetiségű csapatokat ott, ahol a haditechnika hiányát, az ágyukat és a géppuskákat emberáldozattal kellett pótolni.

Amikor a tisztek mindenütt és mindennek a színét-javát kapták, akkor a katonák koplaltak, ami legjobban keltette bennük az elégedetlenséget."

Zalka Miklós: Mindenkihez, Móra Ferenc könyvkiadó, Bp. 1974. 14. l.

b/ "A férfiak a fronton voltak, a földeket a gyerekek és asszonyok művelték. A buza és rozstermés 1917-ben az utolsó békeévben betakarított mennyiségnek a fele volt csak. Mindennapos jelenséggé vált, hogy az emberek éhen haltak. A termelés óriási méretű

csökkenése a spekulánsok és az üzérkedők számára kedvező volt."

Uo.: 19. 1.

c/ "A munkáltatók, akiknek évi tíz- meg száz-ezer koronás hasznokat hozott a háborús termelés meg a spekuláció, a hatóságokhoz fordultak, hogy helyezték üzemüket katonai ellenőrzés alá. A katonai parancsnokok megakadályozták a munkások szervezkedését, le-törték a béremelési követeléseket, fogana-tositották a hadbírószági eljárásokat a rend-bontók ellen."

Uo.: 20. 1.

70. A munkalapon lévő szöveg alapján adták meg a vá-laszt:

"Az elégedetlen és forrongó hangulat erősödését meggyorsította és tudatos irányba terelte a pro-letárforradalom győzelme Oroszországban. Ennek legközvetlenebb, legszemléltetőbb hirdetői és terjesztői az Oroszországból hazatért hadifoglyok voltak. A fogságból hazatértek lelke a bolseviz-mus tanaival volt megfertőzve. Nyilvánosan nem hirdették, ellenben sokat meséltek tapasztalataik-ról, a bolsevizmus igazságairól, ami a nép lelkét megnyerte. Nyíltan kijelentették, hogy őket hiá-

ba viszik ki a harcterekre, ők már harcolni nem fognak. Vagy azért harcoljanak, hogy az urak még jobban megzsírosodjanak?

A hazatért hadifoglyok tehát nagy befolyással bírtak a népre, vezették annak harcát a régi rend ellen."

Réti László: Így látta az ellenség. Bp. 1969.

26. 44. l.

71. A szövegmelléklet:

"Csak néhányan tartottak ki ellenzéki elveik mellett, élükön gróf Károlyi Mihállyal. Károlyi Mihály földesur volt, egy harmincezer holdas hitbizomány birtokosa, és 1916-ban háboruellenes, pacifista programmal lépett fel. Politikai tevékenysége a februári orosz forradalmi felkelés után élénkült meg, amikor a háborút viselő tömegeken egyre inkább elhatalmasodott a békevág. nem akart forradalmat - nyugati típusú demokráciát hirdetett. németellenes volt - a németekkel való szövetség felbontását és antantbarát politikát javasolt a királynak."

Zalka Miklós: Mindenkihez: A Magyar Tanácsköztársaság története. Bp. 1974. 36. l.

72. Szövegmelléklet:

"A Nemzeti Tanács célja végeredményben ugyanaz volt, mint a többi nemzetiség hasonló intézményé-

nek: elvonni a tömegeket a bolsevizmus követésének példájától, s az egyre terebélyesedő népi, forradalmi mozgalmakat megakasztani a burzsoá nemzeti állam megteremtésénél. A Nemzeti Tanács vezetői abban reménykedtek, hogy meggyőzik a királyt a változások szükségességéről, és erőszak nélkül, alkotmányos uton vehetik át az ország vezetését, s valósíthatják meg célkitűzéseiket..."
Uo. 37-38. l.

73. Szövegmelléklet:

"Egészen meg voltunk döbbenve. Mi nem akartuk még átvenni a hatalmat; mi szervezni akartuk erőinket. De közben már az egész forradalom kifejlődött. Egymás után ... szállták meg a parancsnokságokat, kasszárnyékat, majd a telefonközpontokat és a Főpostát. A nép maga csinálta meg a forradalmát, a nép maga vette kezébe a hatalmat, és adta át a Nemzeti Tanácsnak" - írta Károlyi Mihály az emlékirataiban.

Uo. 44. l.

74. Szövegmelléklet:

"Munkások! Katonák! Polgárok! Elvtársak!
1918. november 10-én az oroszországi Munkás-Katonák- és Paraszttanácsok központi végrehajtó bizottsága megbízásából Szverdlov elvtárs népbiz-

tos Moszkvából a magyar forradalmi kormányhoz 1031/3/11/10. szám alatt egy nyolcszáz szavas szikratáviratot küldött a felszabadult népek részére. A táviratban üdvözli a magyar forradalmi kormányt... Figyelmezteti egyuttal a felszabadult népeket, hogy a forradalminak mutató burzsoázia által ne engedjék magukat félrevezetni, mert a forradalom csak akkor mondható eredményesnek, ha a dolgozó nép uralmával végződik. Ezt a népeknek küldött üzenetet a titkos diplomáciát eltörlő népkormány előttünk mindmáig elhallgatta. Követeljük, hogy hozzák azt azonnal, szó szerinti szövegében nyilvánosságra!

Legyen vége a titokzatos mesterkedésnek!

Sorsunkat magunk akarjuk intézni!

Szocialista köztársaságot akarunk!

A forradalmi szocialisták."

Uo.: 50. l.

75. A kérdésekre a tanulók a Képes Történelem sorozat: Fekete Gyula: Fortélyos félelem igazgat, Magyarország 1919-1945 között. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp. 1974. című könyve alapján válaszolnak.
- 36-37. l., 38. l.

76. Uo.: 46. l.

77. Uo.: 40. 44. l.

78. Uo.: 44. l.

79. - 1935 tavaszán Németországban bevezették az általános hadkötelezettséget /ezt a békeszerződés megtiltotta/,
- 550 ezer katonája volt /a békeszerződés csak 100 ezret engedélyezett/,
- hadihajókat épített, légierijét fejlesztette...
80. KT jelölés D. Major Klára: Lángoló világ, A második világháború története. Bp. 1967. című könyvére utal.
81. "... új vezetőt küldtek a cseh tartomány élére: Reinhardt Heydrichet, a Gestapo helyettes vezetőjét. Heydrich azzal kezdte új munkakörét, hogy a legcsekélyebb rendzavarásért tuszokat szedtetett, és tömegkivégzéseket rendelt el. A prágaiak csak így nevezték: a hóhér.
1942. május 27-én reggel két csehszlovák hazafi, Jan Kubis és Josef Gabčík Prága külvárosában tüzet nyitott a prágai vár felé autózó Heydrichre... Heydrich néhány nap múlva belehalt sérülésébe."
Uo.: 120. l.
82. Uo.
83. Uo.
84. Uo.
85. Vámos Imre: Történelmi csatatereken. Bp. 1968.
118. l.

86. Az alábbi szöveg áll a munkalapon:

"Bevezetik a jegyrendszert, a hustalan napokat. Hosszu sorok állnak az élelmiszerüzletek előtt, mert jegyre sem jut zsír, hus, tej. majd a két hustalan napból három lesz, s a fejadag is csökken. 1942 elején már jóval kevesebb, mint Németországban, ahová pedig évről évre több élelmi-szert kell szállítanunk: a napi kenyér 86, a havi cukor 412, a havi zsír 107 grammal kevesebb nálunk, átlagosan egy főre számítva."

KT. Fekete Gyula: Fortélyos félelem igazgat. Bp. 1974. 128. l.

87. Uo.: 136-137. l.

88. Jan Pilat: Mahatma Gandhi. Bp. 1969.

89. Kende István: Nyolcvannyolc háboru. 1945-1967. 1968.

90. Gil Green: Forradalom kubai módra. 1972.

91. Közel-Kelet. 1966.

92. Dr. Bábosik István - M. Dr. Nádasi Mária: Közvetített ráhatás a csoportmunkában. Bp. 1975. 50-55. l.

93. Nagy Sándor: Az oktatási folyamat strukturális kérdései. magyar Pedagógia. 1963. 1. sz. 7. l.

94. Mit készítsünk, mit rajzoljunk történelem órára? Szerk.: Vladár Ervin. Bp. 1970.

95. Az 1. számú melléklet alapján kapott válaszok kerültek feldolgozásra.
96. A 2. számú melléklet alapján készült a feldolgozás.
97. A tanulók válaszaiban a frontális feldolgozással keveredett ez a módszer; így realisabb, ha összevonjuk a kettőt, ugyanis történelem órákon nem jellemző a tanári magyarázat túlsúlya.
98. Szabó Károly: Gondolkodásfejlesztő történelem-tanítás.
Bp. 1971. 66. l.

Bibliográfia

Annási Ferenc - Bernáth János - Horváth Mária, Görényiné: Gyakorlatok a történelemtanítás módszertanából, 4. utánnny. Bp. 1974. Tanárképző Főisk.

Dr. Bábosik István - M. dr. Nádasí Mária: Közvetett ráhatás a csoportmunkában. Tankönyvkiadó. Bp. 1975.

Dr. Bábosik István - M. dr. Nádasí Mária: Az oktatás szervezeti formáinak nevelőhatása. Pedagógiai Szemle. 1967. 6. sz. 567. 1.

Balla Árpád: Történelemtanítás kísérletsorozat az általános iskolában. történelemtanítás. 1974/6.

Báthori Ferenc - dr. Helméczy Mátyás - Somogyvári Sebestyén: Történelmi témazáró feladatlapok az általános iskola 5-6 osztályai számára. Tankönyvkiadó. Bp. 1972.

Báthori Ferenc - dr. Helméczy Mátyás - Somogyvári Sebestyén: Történelmi témazáró feladatlapok /általános iskola 7-8. osztály/. Tankönyvkiadó. Bp. 1972.

Bernáth József: Bátrabban, korszerűbben! Történelemtanítás. 1973/4-5.

Dr. Buzás László: A csoportmunka időszerű kérdései. Tankönyvkiadó. Bp. 1966.

Dr. Buzás László: A csoportmunka. Tankönyvkiadó. Bp. 1974.

Fülesdi László - Fülesdi Lászlóné: Hogyan dolgoztunk

a történelem szaktanteremben Tankönyvkiadó. Bp. 1971.

Fábián Zoltán: A csoportfoglalkozások pedagógiai értékei. Pedagógiai Szemle. 1967. 6. sz. 486. l.

Dr. Horváth Gedeonné: Csoportmunka az általános iskolai irodalomórán. Tankönyvkiadó. 1973.

Dr. Hunyady György: Tanulók történelmi alapfogalmainak vizsgálata. Tankönyvkiadó. Bp. 1968.

Imolya Imre: Csoportmunka, csoportos oktatás. Ajánló bibliográfia az 1969. dec. 31-ig publikált újabb szakirodalomból. Hódmezővásárhely - Szeged. 1970.

Mihalecsó Miklós: Kiselőadások történelem órákon. Történelemtanítás. 1968/3.

Mary L. Northway - Lindsay Weld: Hogyan készítsünk szociometriai felmérést? A pedagógia időszerű kérdései külföldön. Szociometria az iskolában. Tankönyvkiadó. Bp. 1971.

Mit készítsünk, mit rajzoljunk történelemórára?

/Szerk.: Vladár Ervin/ Bp. 1970.

Nagy Sándor: Didaktika. Tankönyvkiadó. Bp. 1967.

A.A. Permjahov: Nevelési lehetőségek a tanulók kollektív munkájában. Tankönyvkiadó. Bp. 1964.

Rajzos térképvázlatok az általános iskolai történelemtanításhoz. /Történelmi topográfia./ Tankönyvkiadó. Bp. 1970.

Sári Gusztáv: Tegyük korszerűbbé az általános iskolai történelemtanítást! Tankönyvkiadó. Bp. 1972.

Sári Gusztáv: Szövegfeldolgozás az általános iskolai történelemórákon. Tankönyvkiadó. Bp. 1973.

Szabó Károly: Gondolkodásfejlesztő történelemtanítás. Tankönyvkiadó. Bp. 1971.

Szebenyi Péter: Csoportmunka az általános iskolai történelemtanításban. OPI. 1969.

Tanári kézikönyv az Iskolatelevízió műsoraihoz. Történelem. Általános iskola 5-6. osztály /Írta: Filla István, Szebenyi Péter/. Tankönyvkiadó. Bp. 1971.

Tanári kézikönyv a történelem tanításához az általános iskolák 7. osztályában /Dr. Nagy Erzsébet/. Tankönyvkiadó. Bp. 1971.

Tanári kézikönyv a történelem tanításához az általános iskolák 8. osztályában /Petrik János/. Tankönyvkiadó. Bp. 1971.

Vas Károly: A történelemtanítás módszertana. Tankönyvkiadó. Bp. 1972.

Virág Lászlóné: Aktivizálás a történelem órán. Történelemtanítás 1973/4-5.

Vladár Ervin: Kronológia az általános iskolában. Tankönyvkiadó. Bp. 1972.

Vörös Imre: Csoportmunka a nyelvtan órán az általános iskolában. Tankönyvkiadó. Bp. 1975.

1. sz. melléklet

A tanárokhoz intézett kérdések:

1. Jelölje meg, hogy a tanulók tudása szempontjából melyik órát tartja hatékonyabbnak:

- tanári magyarázat tulsuiya,
- frontális feldolgozás,
- önálló munka,
- csoportmunkán alapuló óra.

2. A csoportmunkáról mi a véleménye?

3. Milyen csoportot tart jónak:

- csak fiuk,
- csak lányok,
- jó tanulók,
- gyengéobek,
- fiuk, lányok, jók, gyengék vegyesen vannak benne.

Miért?

4. Milyen tulajdonságokkal rendelkező tanulót jelöl csoportvezetőnek?

5. Egy tanévben hány csoportmunkán alapuló órát tervez?

6. Hány tanulóból álló csoportot alakít?

2. sz. melléklet

A tanulókhöz intézett kérdések:

1. Milyen jellegű órán érzed azt, hogy többet tanulsz?

Húzd alá a választ!

- tanári magyarázat van túlsúlyban,
- te is szót kapsz,
- önállóan dolgozol,
- csoportban dolgoztok.

2. Indokold meg azt a választ, amelyet aláhúztál!

3. Ha nem a csoportmunkát választottad, írd le, szerinted milyen alapvető különbségeket jelent a csoportmunka a többihez képest, mi az előnye ennek a tanulóknak összességét tekintve?

4. Milyen csoportban dolgoznál szívesen?

- csak fiúk,
- csak lányok,
- vegyes,
- jó tanulók,
- gyengébbek,
- erősebbek, gyengébbek, fiúk, lányok vegyesen vannak benne.

Indokold meg a válaszod!

5. Állíts össze egy csoportot, melyben szívesen dolgoznál, jelöld meg a csoportvezetőt is!
6. miért ezt a tanulót jelölted. Szerinted a csoportvezetőnek milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie?

Tartalomjegyzék

I. A dolgozat célja és a kutatás módszere	1
II. A tanítási órán alkalmazott aktivizáló el- járások	12
1. Tanulói kiselőadások	12
2. Munkalapok	22
3. Adott kérdések alapján bizonyos részek önálló feldolgozása a tankönyvből	28
4. Csoportmunka	35
A csoportmunkáról általában	35
Munkalapok	49
III. A tanulók önálló munkája a tanítási órán kívül	95
1. Versenyfeladatok	95
2. Gyűjtőmunka	105
IV. Néhány konkluzió	108
1. A csoportmunka a tanárok véleményének tükrében	108
2. Tanulói vélemények a csoportmunkáról	111
3. Összegzés	116
Jegyzetek	121
Bibliográfia	139
Függelék	142

15-65/1977. bksz.

Tárgy: Kiss Julianna
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Ágoston György elvtársnak
tszv. egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Kiss Julianna: A tanulók önálló munkájának néhány lehetősége
az általános iskolai történelemtanításban

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1977. márc. 28.

Cs. János

dékan

A kiadmány hiteles:

Dr. Ágoston György
előadó

Kapták: Dr. Ágoston György professzor
Dr. Orosz Sándor tszv. főisk. tanár
társbíráló
tanszéki könyvtáros
tanszéki könyvtáros